

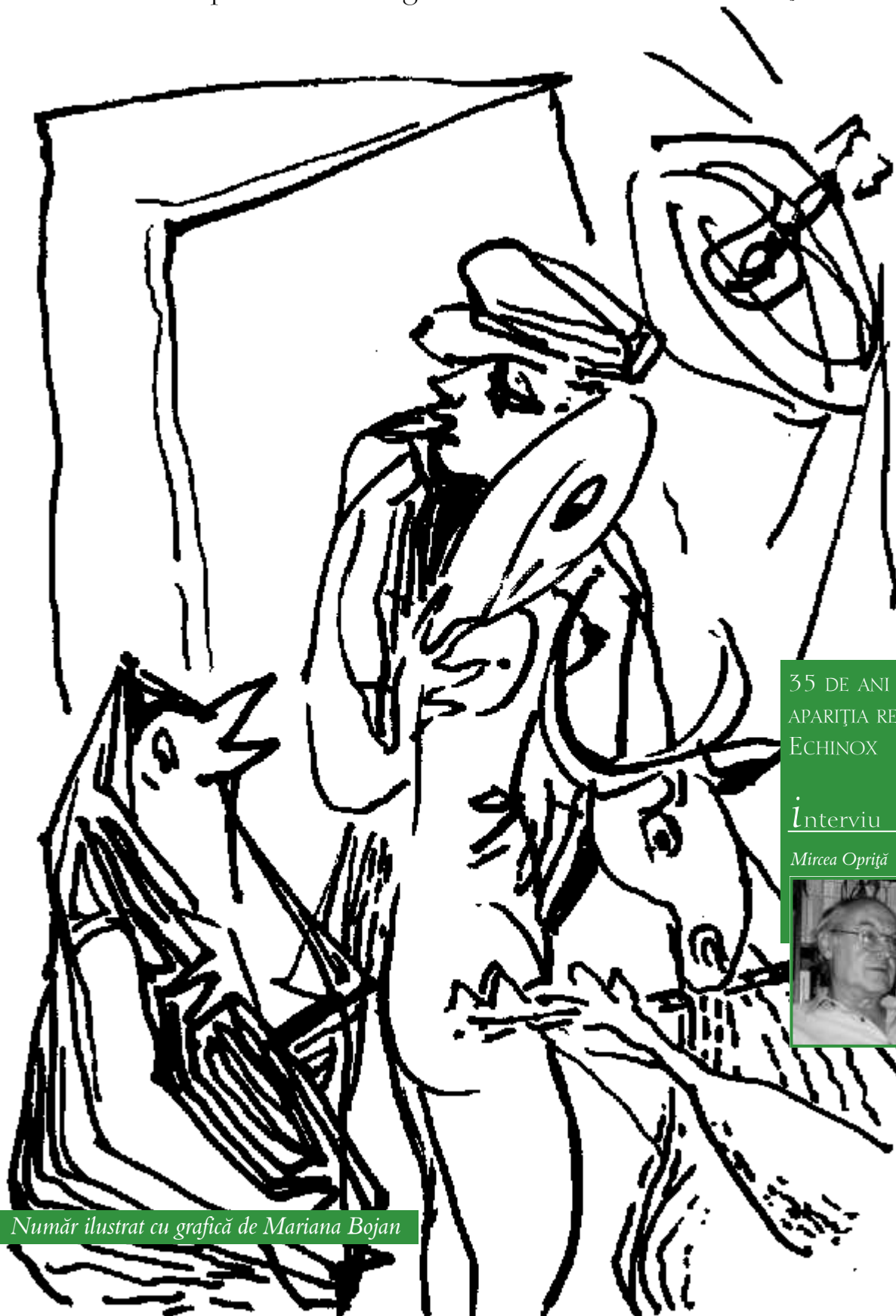
T

serie nouă • anul II • nr. 30 • 1-15 decembrie 2003 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

35 DE ANI DE LA
APARIȚIA REVISTEI
ECHINOX

Înterviu

Mircea Oprîță

Număr ilustrat cu grafică de Mariana Bojan

TRIBUNA

Director fondator:
IOAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul
Centrului de Studii Transilvane Cluj
și al Ministerului Culturii și Cultelor.

CONSILIUL CONSULTATIV AL REDACȚIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
VICTOR R. CONSTANTINESCU
ION CRISTOFOR
CĂLIN FELEZEU
MONICA GHET
ION MUREȘAN
MIRCEA MUTHU
IOAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUȘÇAȘ
IOAN SBĂRCIU
ALEXANDRU VLAD

REDACȚIA

I. MAXIM DANCIU
(redactor-șef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacție)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ȘTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

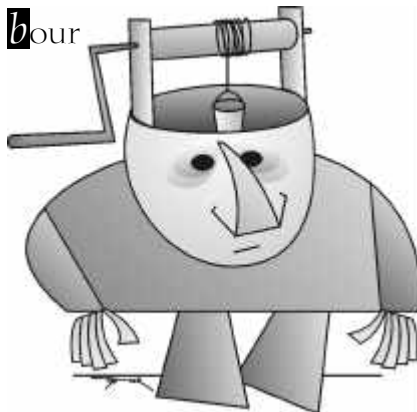
NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOHĂZAN

Tehnoredactare:
EDITH FOGARASI

Redacția și administrația:
3400 Cluj, Str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: cst@easynet.ro

ISSN 1223-8546

Grafii

A.P.L.E.R. – 2003

■ Mircea Muthu

Înființată în 1999, *Asociația Publicațiilor Literare și a Editurilor din România* (A.P.L.E.R.) reprezintă publicații literare și edituri din spațiul cultural românesc în raporturile acestora cu structurile guvernamentale, cu autoritățile de stat, precum și cu persoane fizice și juridice. În acest context A.P.L.E.R. promovează interesele editurilor de carte și de reviste culturale, acționând pentru respectarea drepturilor de proprietate intelectuală. Iată de ce, încă din primul an de existență, *Asociația* a inițiat și a făcut lobby parlamentar pentru *Legea Cărții*, devenită *Legea protecției și promovării culturii scrise*, imprimată în Monitorul Oficial în mai 2003 (Legea nr. 186). Din păcate, în dezbaterile din Parlament, din textul original al Legii au fost eliminate o seamă de articole importante, care alinau de altfel viața noastră editorială la legislația internațională în domeniu. Tocmai de aceea *Galele A.P.L.E.R. de la Câmpina* (6-9 noiembrie 2003) au avut în centru dezbaterile acestei situații dramatice pentru industria editorală din țara noastră, ce înregistrează o cădere economică și de tiraj de peste 72% în raport cu anul 1990. În urma dezbaterilor, la care au participat și parlamentari (însă nimeni din cadrul Ministerului Culturii și al Cultelor!), s-a redactat o *Serisoare deschisă* adresată Parlamentului și Guvernului României, în care se propune amendarea/modificarea actualei Legi în deplină concordanță cu recomandările U.N.E.S.C.O. și ale Legislației Europene în materie. Astfel, producția editorială și tipografică, promovarea și difuzarea publicațiilor să aibă TVA cota zero (și nu, cum se preconizează de la 1 ianuarie 2004, să se aplice cota de TVA 9% pentru cartel!); cheltuielile de până la 10% din tirajul total, destinate promovării publicațiilor prevăzute la Articolul 1, să constituie cheltuieli deductibile pentru editură; importul și exportul publicațiilor prevăzute la același Articol 1 se scutesc de orice taxă vamală și alte impozite, conform Acordului de la Florența (Legea 41/1971), al cărui semnatar este și România; scutirea de la plata impozitului pe profit a veniturilor excepționale (sponsorizări, subvenții) cu destinație strictă pentru editarea, tipărirea și difuzarea publicațiilor etc. După zece ani de așteptări este necesară o adevărată *Lege a Cărții*. Aș reaminti faptul că *Apelul de la Câmpina* (din nov. 1999) s-a născut din disperare, deoarece guvernele care s-au succedat din 1990 încoace n-au nici o scuză în fața procesului de continuă pauperizare a spiritualității naționale. Unde este "noua politică" a cărții și ce acoperire mai au inițiativele, rămase mereu în stadiu de proiect, ale Ministerului Culturii care, în acest an, n-a binevoit să trimită nici măcar un funcționar la Câmpina? Lipsa de dialog real (*id est* = eficient) cu instituțiile abilitate ale Statului frizează absurdul. Că, la noi, nu se poate trăi din cultură, asta creatorul român o știe foarte bine. Numai că atitudinea de indiferență sau chiar resentimentară a guvernanților față de problemele cărții riscă să adâncească o criză deja cronicizată, la nivelul autorului (de-a dreptul absent, adică inexistent în actuala Lege), dar și la acela al receptorului, aflat în cădere liberă în librării sau în spațiul, aproape vid, al bibliotecii. E nevoie urgentă de eforturi concertate care să se concretizeze în proiecte strategice pe durata istoriei scurte, cât și pe aceea a segmentului mediu, de 10-15 ani de-acum încolo. Or, asemenea

soluții nu pot apărea decât în cadrul dialogic, într-un context cum este A.P.L.E.R.-ul care să propună și – de ce nu? – să impună chiar o conduită guvernanților pentru a ocroti, efectiv, cultura națională.

O altă temă discutată în cadrul A.P.L.E.R.-ului a fost *Cultura scrisă și industria*, cu participarea staff-ului *Uniunii Generale a Industriașilor din România* (U.G.I.R. – 1903). Distincțiile, necesare, dintre sponsorizare și mecenat, circumscrierea beneficiilor reciproce apărute din relația dintre cultura scrisă și industrie, schițarea unor proiecte de colaborare în acest sens au mai însemnat atmosfera discuțiilor polarizate, altfel, de propunerile de remaniere a Legii Cărții.

În sfârșit, au urmat premierile din cadrul A.P.L.E.R.: cea mai bună editură (*Cartea Românească*), cu performanțe mai mici, totuși, decât *Dacia* de exemplu); cea mai bună revistă (*Convorbiri literare*) și cel mai bun autor (Traian T. Coșovei). Dacă fiecare componentă a tripticului se poate discuta (din unghiul selecției și al criteriilor), A.P.L.E.R.-ul, prin cele aproximativ 60 de edituri și publicații, și-a consolidat atât structura cât și funcționalitatea în ansamblul vieții noastre (nu numai) literare.

“Echinoux” – un fragment de istorie trăită

■ Ion Pop

În programul propus pentru momentul inaugural al sărbătoririi *Echinouxului* la treizeci și cinci de ani de la apariție, s-a convenit ca fiecare dintre cei care s-au aflat, la un moment dat, la conducerea revistei să caracterizeze acea secvență de timp, pentru a o individualiza în desfășurarea cronologică mai amplă. Trebuie, nu-și așa, să intrăm într-un fel de istorie... În ce mă privește, mi-e și ușor și greu să mă pronunț asupra a ceea ce a vrut și a putut să fie revista și gruparea noastră între anii 1969-1983, când numele meu a figurat pe două poziții în caseta redacțională. Mai întâi una de redactor șef, cealaltă de director – funcție mai degrabă simbolică, aceasta din urmă, menținută, cel puțin patru ani, adică între 1973-1976 (când am fost absent din țară, ca asistent asociat la Universitatea Sorbonne-Nouvelle-Paris III), prin decizia afectuoasă a celor rămași acasă, și luată apoi în serios, când, alături de Marian Papahagi și de Ion Vartic, am rămas la conducerea revistei până la tripla demitere din iunie 1983.

E ușor, fiindcă de emblema “Echinoux” se leagă partea cea mai consistentă și mai plină de suflet a biografiei mele și, ca atare, ea a rămas și va rămâne mereu foarte vie în mine. Ea se confundă cu anii mei tineri, cei mai generoși în creștere ca și în cheltuire, cu vremea în care am învățat să trăiesc mai mult pentru alții, regăsindu-mă cu adevărat alături de ei, ca printre niște prezențe fraterne, solide. A fost epoca tuturor aspirațiilor mari și a marilor iluzii, când prinsesem un anumit gust al libertății și mă simțeam chemat, ca atâția alți tineri, să particip, cât de cât, la un proces de înnoire a sensibilității și creației literare românești, eliberate, se părea, din cel mai greu jug al ideologiei de sursă stalinistă care ne apăsa țara de mai bine de două decenii. Au fost ani de ucenicie tocmai la acest ideal al solidarității intelectuale, ani de angajare constructivă, când foarte multe lucruri erau de reconsiderat, de reparat și de edificat pe temelii noi. Au fost și ani de formare a unui spirit critic mai viu, călit, cum se spune, în confruntările cu multele instrumente de cenzură, agresivă sau disimulată, exterior-ideologică și, în destul de mare măsură, lăuntrică, - în care am fost obligat și eu să cântăresc și să mă măsoar, judecând ce e bine și ce e rău în cota de umilință oferită Cezarului și în cea datorată unui Dumnezeu care luca nesuspens decât sieși, în mine, în noi.

Problema ce se punea în fața noastră la acele începuturi era, în fond, de a ne menține într-o stare de normalitate și de firesc într-o lume ieșită din normalitate dar cu pretenții dictatoriale de reglare a vieților și faptelor tuturor; o chestiune de rezistență la coroziunea programată a ideologiei partidului unic, o reacție căreia i se spune astăzi “rezistență prin cultură”, - formulă care e, în orice caz pentru cei de la *Echinoux*, deplin adecvată. Credeam totuși cu adevărat în puterea salvatoare a culturii, ne abandonam cu un fel de candidă prosepție lumii cârților, ne încăpățănăm să luăm *ad litteram* sloganurile foarte aproximativei liberalizări ideologice, străduindu-ne să credem în ea, tocmai pentru că aveam o nevoie vitală de această, fie și relativă, precară libertate. Dacă fațada “aliniată”, în primele cam două pagini ale revistei, la bulevardul potemkinesc al “victoriei socialismului”, bricolată din resturi și

petice de discursuri stereotipe, nu putea fi evitată, după acest paravan – căci nu era niciodată un scut real - încerca să respire un spirit viu, în esență neconcesiv, exigent în judecățile sale despre sine și lumea din jur. Acesta n-ar fi putut să fie întreținut dacă n-ar fi existat între noi acea “complicitate fertilă”, acea solidaritate intelectuală și sufletească, pe care mi-a plăcut și îmi place s-o numesc *prietenie exigentă*. Și poate că lecția cu adevărat mare a *Echinoux*-ului a fost chiar aceasta, a spiritului critic lucid dincolo de bunele sentimente, decis și nuanțat, echilibrat în opțiunile sale, mizând exclusiv pe valoare; valoare estetică, desigur, dar nu mai puțin umană, supravegheată de principii etice ferme. Nu uitam că trăim, totuși, în provincia pedagogică a României și că o anumită “Școală ardeleană” stătea de veghe în preajma noastră, nu numai în bronzul statuilor sau în arcurile bolților vechi ale micului spațiu redacțional unde ne duceam veacul. Sub aceleași geometrii și sub aceleași bronzuri s-a și răs, însă, destul, am trăit și destule momente de simplă, prietenească destindere... Cred, oricum, că, în ce mă privește, am ieșit ceva mai matur și, aș putea să spun, mai demn, din această școală unde tânărul dascăl care eram a fost și foarte mult învățat de către cei care, în mod obișnuit și oarecum stereotip, sunt numiți “discipoli” sau “învățăcei”. În acest mod de comunicare, cumva de la egal la egal, sincer și limpede, neafectat de rigidități și supunerii ierarhice, știu acum că a dat nu puține roade.

Simt, însă, cum spuneam, și un fel de dificultate în fața acestei întoarceri în timp. Se știe că am preluat conducerea revistei într-un moment delicat. Fragilitatea timidului – și în parte ipocritului – liberalism ideologic așflat în anul 1968, mai ales după evenimentele din Cehoslovacia și retorica atât de datătoare de speranțe ce i-a urmat, s-a dovedit clar și în cazul *Echinouxului* abia apărut. Publicarea unei traduceri din Heidegger în numărul 1, dar și referințele la un Eliade ori Cioran, au dus la schimbarea brutală a redactorului său șef student, Eugen Uricaru, amenințând chiar apariția ei în continuare. În această situație, s-a considerat că un cadru didactic, în speță asistentul care eram, cu o anumită activitate de cenaclist literar și scriitor recent debutat, ar putea, mai “matur” fiind, să-l înlocuiască pe studentul vinovat de lipsă, cum se zicea atunci, de vigilență ideologică. Mai important pentru mine a fost totuși - și o spun cu toată sinceritatea - dorința unor redactori ai revistei de a prelua eu și nu altcineva această funcție, din simpla rațiune că aveam încredere în prietenul lor și știau că pot fi siguri de solidaritatea lui. Colaborasem, de altfel, cu o pagină despre avangarda literară românească la primul număr, ne cunoșteam, destul de bine, făceam, nu-i așa, parte din familie și aveam, cum se zice, antecedente, căci mă străduisem - fără succes, ce-i drept - alături de Ana Blandiana, Romulus Rusan și Nicolae Prelipceanu, să obțin, prin 1966, aprobarea Universității pentru a scoate o revistă a studenților. Cât s-au înșelat sau nu în această opțiune întemeietorii *Echinouxului*, chemându-mă și mai aproape de ei, au putut-o mărturisii oricare, mai devreme sau mai târziu.

Pentru cei ce mai au nevoie, așadar, de precizări și puneri la punct de istorie literară și ome- nească, cred că e momentul să mai spun o dată

că, nearogându-mi vreun merit de întemeietor, nici al revistei, nici al nucleului cenaclier care l-a generat, am preluat conducerea publicației – cu Eugen Uricaru adjunct de la numărul al doilea, la începutul anului 1969, cu o perfectă bună cre- dință și cu gândul pozitiv de a contribui nu nu- mai la asigurarea continuării ei, ci și la articularea unui autentic atelier de creație, a unui spațiu de ucenicie voluntară și lipsită de orice altă constrân- gere decât cea a spiritului critic. Adevărul e că era exact familia de spirite în care mă puteam regăsi în chip autentic și pe care am avut timp s-o simt tot mai apropiată. De la titlul sadovenian – *Anii de ucenicie* – al unei modeste gazete de perete de pe un culoar de facultate, la care se așfiau, totuși, poeme de Ana Blandiana, Ioan Alexandru, Gheorghe Pituț, Nicolae Prelipceanu ori Matei Gavril – se ajunsese și se putea, iată, merge mai departe, cu o publicație adevărată. Nu orgolii per- sonale, nici petenții derizorii de șef de școală ori director de conștiințe au animat, în ce mă privește, acest moment de dificilă preluare a ștafetei. Cum a observat odată și Marian Papahagi, *Echinoux* a fost mai degrabă un atelier și o școală în aer liber, loc de exercițiu consecvent ce nu excludea cătuși de puțin cordialitatea, “teri- toriu magic al prieteniei”. Dacă revista s-a putut ivi în contextul relativului “dezgheș” ideologic al acelor ani, faptul se datorează în primul rând înzestratului grup studențesc fondator – cu Marian Papahagi, care i-a dat un nume, cu Eugen Uricaru, frumos obștinat să-i contureze un pro- gram credibil, cu Petru Poantă, Olimpia Radu, Marcel Constantin Runcanu, Adrian Popescu, Dinu Flămând, Ion Mircea, Ion Maxim Danciu, Peter Motzan, Vincențiu Iluțiu și alții câțiva. Ceea ce a urmat a fost, alături de ei, o implicare totală, dincolo de convenții artificiale și ierarhii didactice, într-o acțiune comună, devenită cu atât mai semnificativă cu cât asocia tineri cu trei limbi diferite, invocate desigur, clișeistic, și în sloga- nurile egalității în drepturi ale regimului comu- nist, dar trecute de noi în fapte reale, de creație culturală, în micul grup echinoxist.

S-au consumat, totuși, aproape cincisprezece ani în această echipă, mereu înnoită cu fiecare “promoție” de studenți filologi, de la Filosofie și Istorie ori de la alte alte facultăți ale Universității, și rezultatele s-au făcut văzute destul de repede, răsfrânțe în frumoase ecouri de presă și în voci autorizate ale lumii culturale românești. Despre literatura echinoxistă a anilor ‘70, despre care mă pot pronunța mai în cunoștință de cauză, s-a putut spune, în perspectivă istorică, că a prelungit la început ceva din spiritul “neomodernist” al marii generații a lui Nichita Stănescu, într-o for- mulă, totuși, relativ individualizată, ce asocia osmotic datul existențial cu cel cărturăresc, cul- tural. Poeții în primul rând au ilustrat-o elocvent, prin nume ca Adrian Popescu, Ion Mircea, Dinu Flămând, Mariana Bojan sau Horia Bădescu, Nicolae Diaconu, Gavril Moldovan, Alexandru Pintescu, Vasile Sav, Ștefan Damian, - acesta, mai apoi, prozator - la care s-au adăugat mereu altele, indicând o evoluție spre “optzecismul” astăzi consacrat, căruia i-a și înregistrat primele pro- grame prin, bunăoară, ancheta “Dreptul la timp” a lui Nicolae Băciuț, la care se exprimau tinerii Mircea Cărtărescu, Magda Cărneci, Emil Hurezeanu, Virgil Mihaiu, Marta Petreu și Dumitru Chioaru. Pagini semnate de Andrei

Zanca, Dan Damaschin, Ion Cristofor, Octavian Soviany, Ion Urcan, apoi Augustin Pop, Aurel Pantea, Ioan Moldovan, Mircea Petean, Viorel Mureșan, Traian Ștef, Marta Petreu, Ion Mureșan, și încă mulți alții, au dat consistență contururilor unei sensibilități lirice înprospătate, acum recunoscută ca definitorie și esențială pentru peisajul poetic contemporan. La rândul lor, colegii și prietenii maghiari și germani, s-au străduit să răspundă, cu voci proprii, exigențelor unor tradiții specifice, într-o atmosferă de libertate și responsabilitate, dar și de servituți împărțite cu autorii de limbă română, încercând, pe de altă parte, prin traduceri reciproce, să contribuie la o mai bună cunoaștere și înțelegere a celuilalt și ajutând – cum s-a întâmplat mai ales cu partea germană – la impulsivitatea scrisului de expresie românească în drumul său către o realitate mai reală, surprinsă în chip mai direct și mai autentic. Franz Hodjak, Bernd Kolf, Werner Söllner, Helmut Britz, Klaus Schneider sau Balla Zsófia, Irinyi Kiss Ferenc, Szócs Géza, Egyed Peter, Beke Mihály Andras, și nu numai ei, au dat relief și prestanță paginilor germane și maghiare

În acel deceniu și ceva, gruparea "Echinox" a cultivat și o proză de calitate, prin talentul aparte al lui Eugen Uricaru, prin Marcel Constantin Runcanu, Adrian Grănescu, Ioan Radin, Constantin Zărnescu, Vasile Sălăjan, Cristina Felea, Radu Țuculescu până la admirabilele pagini semnate de un Alexandru Vlad ori Ioan Groșan, care s-a exersat și în teatru, în *Școala ludică*, pe care urma s-o vedem, în seara de 14 noiembrie la Teatrul Național, în interpretarea celei mai tinere generații de actori clujeni, la îndemnul directorului instituției, Ion Vartic, pasionatul "instructor" al grupului "Ars amatoria" de odinioară. Tot cu teatru a debutat la *Echinox* Mircea Ghițulescu, acum prozator recunoscut și remarcabil critic dramatic.

Faptul că a fost cultivat de la început un autentic spirit critic se poate recunoaște în galeria, fără exagerare impresionantă, a condeiilor de cronicari și esești de mari promisiuni mai apoi confirmate, precum ale unor Marian Papahagi, Petru Poantă, Olimpia Radu, Ion Vartic, Mircea Muthu, Peter Motzan, Ion Marcoș, Gaál György, Constantin Hărlav, Nicolae Oprea, Alexandru Cistelean, Virgil Podoabă, Ion Simuș, Ștefan Borbély, Gheorghe Perian, Al. Th. Ionescu, Ion Pecie, Ilie Radu-Nandra, Călin Manilici, Mircea Berceanu, Ioan Buduca, Radu G. Teșosu, Mihai Dragolea, Mircea Bentea, George Țăra, Marius Iosif, Ion Neagoș, Gabriel Petric, Ștefan Melancu, Virgil Leon, Ioan Milea, – oameni care, în orice loc s-a întâmplat să ajungă în țară, au devenit întemeietori și susținători de publicații, au scris, mulți dintre ei, cărți importante, s-au afirmat ca nume de referință ale generației lor. După cum, în studiile de istorie și filosofie ori sociologie, un Zoltán Rostás, Ioan Maxim Danciu, Vasile Muscă, Mihai Bărbulescu, Andrei Marga, Liviu Zăpârțan, Aurel Codoban, Ion Cristoiu, Ionel Reghiini, Ovidiu Mureșan, Ioan Aurel Pop, Ferenc Bréda, Tamás Gáspár Miklós – și lista e departe de a fi încheiată – au participat număr de număr la întreținerea unui dialog de idei de cea mai bună ținută. Iar câțiva tineri plasticieni au avut grijă să ilustreze cu gust paginile revistei: Florin Creangă, Mircea Baciu, Octavian Cosman, Ioan Horvath-Bugnariu, Constantin Mutică, Gheorghe Pogan... Desigur, pomelnicul desfășurat aici e destul de incomplet și rapid. Se poate vedea, totuși, chiar și așa, cât de bogată și de dinamică a fost viața intelectuală în universul echinoxist. O lume deschisă – să ne amintim doar de nenumăratele și valoroase traduceri din

literatura și cultura universale, multe în premieră la noi – care făcea tot posibilul pentru a respira aerul culturii autentice.

Cititorilor mai tineri de azi, fie ei și redactori ai *Echinoxului*, unele pagini de atunci li se vor fi părând prea concesive, nu îndeajuns de curajoase, date. Să se gândească, totuși, în ce condiții s-a putut scrie sub comunism, cu ochiul diabolic al cenzurii pe fiecare cuvânt devenit dubios și periculos, căci, prin definiție, interpretabil, cu foarfecile reci gata să taie în carnea cea mai fierbinte a unui poem, a unei proze, a unei reflecții critice. Să privească destule numere de revistă de-a dreptul mutilate, să rețină că nu puține dintre paginile, rândurile, metaforele eliminate fără cruțare au fost trăite ca tot atâtea înfrângeri ale spiritului liber și să prețuiască fiecare gând curajos ca pe o victorie însemnată în lupta cu interdicțiile zilei. Să știe că, adesea, câte-o sîntagmă astăzi inofensivă cerea negocieri infinite cu cenzorii, abilități și șiretenii, confunțări nu o dată dure sau, în cazurile fericite, câte o închidere a ochiului de către vreun activist de partid mai puțin dogmatic. Să noteze și că înlăturarea în iunie 1983 a celor trei redactori din fruntea revistei e departe de a se fi făcut din motive de "bătrânețe" și de înnoire a spiritului grupării, cum s-a pretins oficial, ci a urmat necontenite lupte de uzură cu paznicii ideologiei de partid. Dar să considere cu un ochi atent și câte nume de autori și titluri de cărți valoroase din spațiul culturii umane românești a acestor trei decenii și jumătate poartă emblema *Echinoxului* și câte alte reviste și instituții de cultură naționale i-au prelungit spiritul.

După trecerea atâtor ani, ceea ce rămâne cu adevărat este tocmai această mărturie a efortului creator. Primul deceniu echinoxist a dat fără îndoială un impuls decisiv unor asemenea străduințe. Echipa redacțională fondatoare și cele care i-au urmat imediat au reușit, cred, să ofere un fel de model, să traseze liniile, dacă nu ale unui program strict, măcar ale unui mod de conduită intelectuală exigentă și responsabilă, dincolo de orice constrângere exterioară conjuncturală. Dacă a putut face așa ceva, este și pentru că mediul academic clujean, evocatele tradiții de gravitate și seriozitate ardeleană a angajării în lucrul bine făcut, au încurajat noile inițiative. Am avut sprijin în acest mediu, prin rectorii Constantin Daicoviciu și Ștefan Pascu, prin exemplul unui dascăl ca Mircea Zăciu, care ne-a fost aproape. Și nu erau singurii. Pentru că foarte tinerii studenți sau îndrumători ai lor de acum peste trei decenii au avut – și li s-a cultivat mereu – încrederea în valorile culturii purtătoare de libertate spirituală, generatoare de întrebări fertile și de răspunsuri pe măsură. Pentru că au ajuns să se convingă că nu se poate face nici literatură, nici istorie, nici filosofie ori știință exactă autentice fără un profund angajament etic. Dacă promoțiile următoare au rezistat pe aceleași nezgomoase baricade pe care, în esență, se află și după 35 de ani, este, poate, și datorită acestor prime articulare, nu neapărat doctrinare, de program strict, cât de atitudine intelectuală, de principii suficient de largi în exigențele lor mari, pentru a permite – cum era, de altfel, inevitabil – diversitatea formulor individuale înscrise în mai mici ori mai mari cristalizări de ordinul "generațiilor de creație". În fond, revista și gruparea echinoxistă au fost și rămân – cred și eu – în primul rând un atelier, un fel de liberă "școală de arte și meserii", în care orice condei înzestrat s-a putut și se poate exersa educându-se cu spirit critic, exigent și autoexigent. E ceea ce a asigurată – sunt convins – atmosfera de comunicare/comuniune, sentimentul de solidaritate, peste mode și timp, al celor care au construit și consolidat, cu anii, *Echinoxul*.

Sub ochii celei mai noi "promoții" echinoxiste, o aniversare ca aceasta ar putea părea expresia mai degrabă a unui "paseism", a unei întoarceri nostalgice spre un trecut oarecum încremenit în aura mitică fondatoare și în sfera ei reverberantă. Dar simpla numărătoare a "directorilor" revistei, ca să nu mai vorbesc despre cea a redactorilor în firească mișcare, o dată cu înaintarea și încheierea studiilor academice, poate contrazice imediat o asemenea impresie; iar faptul că, bunăoară, între vârsta predominant "neomodernistă" a primei mari etape și cea a substanțialului "optzecism" susținut în chip original și profund de clujeni, nu s-a simțit vreedată un conflict real argumentează mai curând pentru o continuitate, nu strict doctrinară, repet, ci de angajament cultural-intelectual, de responsabilitate etică față de scris. Un "sentiment activ al tradiției" – ca să folosesc o expresie a profesorului Mircea Zăciu – cred că poate fi îngăduit ca tutelând și durata mai restrânsă echinoxistă, fără spaima că ne amenință la fiecare pas Muzeul și Biblioteca pregătite să cheme adorația ori să lase să se așeze praful peste cronicile prematur bătrâne. La urma urmelor, de ce am respinge chiar nostalgia, de vreme ce, la *Echinox*, ea are tot alți termeni de raportare, la vârstele diferite al traseului parcurs, de vreme ce, mai ales, ea e expresia, peste aceste secvențe de timp, a unei comunicări încurajatoare de energii, a unei benefice solidarități intelectuale și sufletești? – Un dram de "bătrânețe" intră, inevitabil, în însăși structura, ca să zic așa genetică, a unui spirit creator autentic, care știe că nu poate trăi singur pe nu știu ce insulă pustie de pe care lansează în mare butelii cu mesaje abandonate valorilor, imaginate ca schimbând radical linia continentelor. Iar cotitura istorică pe care o trăim după căderea dictaturii comuniste și prea dificila regăsire a libertății de spirit și a voinței de construcție nouă, mi se pare că tocmai obligă, întreținerea dialogului, a confruntărilor cu un trecut imediat sau mai îndepărtat, la asigurarea a ceea ce, cu o sîntagmă a lui Ion Barbu, am putea numi "punctul de criză", locul de tensiune fertilă dintre ceea ce este în cultură și în noi trecut și realitate imediată; sau linie vie de întâlnire a "orienturilor" spirituale, despre care vorbesc hermeneuții.

În ceea ce mă privește, "tradiția" este departe de a fi o povară. Știu acum că nici cea echinoxistă nu s-a încheiat cu etapa "fondatoare" – am "predat" și "luat notițe" deopotrivă în secvența de cincisprezece ani de "Echinox" la care am participat direct – și că a fost și va fi absolut firesc ca fiecare promoție conturată până la acest al treizeci și cincilea an și după aceea să deschidă o privire critică și interogativă, orientată către pușinul trecut și multul viitor. Dar sunt ca și convins că tot ceea ce a fost mai bun în starea de spirit echinoxistă, ca atmosferă de convivialitate intelectuală, deschisă pluralismului și respectând individualitățile, va dura atâtea vreme cât se va mai putea crede în necesitatea construcției culturale și a unui angajament intelectual neafectat de interese limitate, de conjunctură. Or, în lumea românească de azi, supusă atâtor tentații centrifuge și entropice, chiar înainte ca reperate centrale și energiile coagulante să se fi refăcut și exprimat pe deplin și când ar fi încă urgentă nevoie de "mobilizarea" lor, cred că întreținerea "echinoxismului" ca școală și atelier cu uși deschise unor ucenici dispuși să-și asume, fără constrângeri exterioare, dar cu o anume gravitate de fond, responsabilități edificante în spațiul cultural, trebuie să fie, mai mult decât un fenomen de rememorări ritualizate, o *datorie*.

■ Eugen Uricaru

Discuția, pe care o bănuim a fi fără de sfârșit, privind adeverul despre apariția *Echinoxului*, fie el cenaclu, fie revistă, fie grupare literară sau grup intelectual, trebuie să ia în seamă câteva probleme de context. Prima ar fi aceea a contextului politic. Nu este meritul echinoxistilor din prima generație că în jurul anului 1968 în România atmosfera se mai „relaxase”. Dar este meritul lor că au avut curajul, inteligența și perspicacitatea să înțeleagă fenomenul și să-l „exploateze”. Cu atât mai importantă este acțiunea lor cu cât în ea nu se întrevăd limitele „relaxării”, ci, dimpotrivă, îndrăznelile ce au depășit cu mult aceste limite. Fiind interesați în primul rând în consolidarea legăturii cu literatura română interbelică, deci din pornire adversari ai „revoluției culturale”, echinoxistii și *Echinoxul* au militat pentru evoluția culturală. Textul primului articol de fond o spune clar. Spre lauda lor, cel puțin o parte, cu precădere cei din grupul fondator, a avut o contribuție constructivă la viața culturală, intelectuală a României și nu doar, numele echinoxistilor figurând și în istoria contemporană a literaturii germane ori maghiare. Ideea de a construi, de a adăuga a prevalat în fața celei „de a face ordine”, de a schimba canonul. Literatura română este atât imprezvizibilă în fluctuațiile sale, încât canoanele ei, cel intern și cel extern, vor fi încă multă vreme proteice. Construcția și creația au prevalat în fața tentațiilor socio-culturale. Singularitatea demersului echinoxist se observă mai bine astăzi, când literatura română este mai săracă în opere și mai bogată în rapoarte și clasificări. Din această cauză nu există o ideologie ori un program echinoxist, ci mai degrabă o stare de spirit. Dacă n-o înțelegeți n-ai cum să ție-o apropriezi. Numele cenaclului, grupării, revistei nu a fost ales întâmplător. El conține un avertisment. Anume acela că omul se găsește mereu în fața unei alegeri. În funcție de ce ai ales, devii. Despre celelalte probleme de context, cu prilejul altui *Echinox*.

■ Andrei Marga

Echinox 35 – Plasat în istoria Universității Babeș-Bolyai, „fenomenul *Echinox*” rămâne un moment, cu siguranță, de referință istorică. În contextul anilor șaiszeci o generație de studenți a perceput altfel realitățile, a pretins alte valori și a transformat percepțiile și evaluările proprii într-o instituție. Experiența *Echinox* reedita, la dimensiuni noi, experiența Cercului Literar de la Cluj – Sibiu. *Echinox* a fost numele unui cenaclu, al unei reviste, al unei atmosfere, al unei stări de spirit. Din acestea a ieșit cel mai cuprinzător și mai numeros grup de poeți, prozatori, dramaturgi, filozofi, istorici, sociologi, esești care a fost produs de vreo unitate recentă din universitățile din România. Iar revista *Echinox* rămâne, în pofida dificultăților, cea mai longevivă dintre publicațiile studențești din țară.

■ Aurel Codoban

Momentul în care am preluat conducerea revistei *Echinox* e, la fel ca multe alte momente culturale și politice din vechiul regim, prea complex să poată fi lămurit în două, trei cuvinte. Nu am informații suficiente de sigure sau clare despre majoritatea antecedentelor, intereselor și pozițiilor din con-

textul aceluși moment. Ceea ce știu însă cu siguranță este că în ceea ce mă privește n-aș fi preluat conducerea revistei fără sugestia lui Ion Cristoiu. Am făcut-o atunci cu ideea de a menține deschis, cât mai deschis cu putință un anumit spațiu de exprimare culturală. Dar, desigur, și de a-i da o anumită turnură. Credeam atunci la fel cum cred și acum despre cultura românească, că este o cultură prea filologică și istorică în raport cu evoluția culturilor naționale ale modernității europene. Sunt unul dintre teoreticienii, foarte rari printre cei locali, care cred că filosofia este de gen literar, și unul care și-ar fi dorit și își mai dorește încă adesea să fie (și) romancier, deci un teoretician cu mare respect pentru literatură. Totuși cred cu fermă convingere că numai atunci când în România va exista un public sensibil la probleme culturale mai largi decât cele literar-istorice, ea va aparține cu adevărat Europei moderne măcar, dacă nu celei actuale. Nu știu cât de eficiență a fost această idee programatică în raport cu structura revistei și cu calitatea ei, dar cred că ea a exercitat o anume doză de influență asupra carierei ulterioare a celor care, atunci studenți fiind, făceau, de fapt, revista. Diferit de primele generații echinoxiste, care au adoptat jurnalismul cultural și în cariera profesională, generațiile echinoxiste împreună cu care am încercat să păstrăm deschis spațiul *Echinoxului* au ales varianta culturală a carierei universitare. Nu m-aș defini ca un om al memoriei, al epicii ori anecdotei. Ca orice om care încearcă să se definească prin gândire, evenimentele și instituțiile – cum este și *Echinoxul* – îmi apar mai degrabă ca probleme sau soluții. Am mai degrabă idei decât amintiri. Și, desigur, ceea ce scapă cenzurii logice a cuvintelor: am sentimente puternice. Și o mare parte dintre sentimentele mele sunt legate de cei cu care în anii încă foarte buni ai unui început de maturitate am făcut pentru o perioadă revista *Echinox*.

■ Corin Braga

Echinoxul a fost un spațiu al libertății. El m-a ajutat să respir într-o lume gazată de noxele totalitare. Aici am învățat să mă construiesc pe mine însumi la nivel intelectual, să îmi aranjez intuițiile critice în forma cuvântului tipărit, să transform materia brută a gândului în mesaj rafinat, liber de stereotipile școlii și de somațiile ideologice.

■ Adrian Popescu

„Discuțiile libere, referințele la literatura modernă universală, dorința depășirii ariei regionale, provinciale erau semnele unui elan european unde intra și neomodernismul autohton și gustul avangardelor. Priza la noutatea substanțială făcea casă bună cu pasiunea traducerilor, de la Rilke la Montale, de la Stephan Spender la Paul Celan. Această deschidere piculturală, cosmopolită, livrescul ca asumare personală, textul ca lumină, ca potecă, într-un traseu existențial (se tradusesse Heidegger încă din primul număr), ar fi o caracteristică echinoxistă.”

■ Alexandru Vlad

Echinoxul mi-a dat o familie, prima familie literară din care am făcut parte. Mai mult, aceasta venea

într-un moment când boema mă îndepărtase de orice alt fel de apartenență. Scriam deja și cred că aveam finalizat primul volum de proză când am ajuns să debutez în *Echinox*. Dar textul tipărit se relevă, pentru oricine la vârsta aceea, cu noi insuficiențe și greșeli. Eram subiectiv cu propriul meu text, cum sunt probabil poeții. Câtă vreme e scris de mână îți ia acele greșeli ca la niște calități; când îl vezi dactilografiat greșelile sar în ochi, se cer rezolvate; iar când vezi textul tipărit îți dorești să-l mai fi scris o dată înainte de-a deveni public. Acestea sunt primele lucruri pe care le-am învățat eu la *Echinox*.

■ Adrian Grănescu

Echinox – echilibru între tinerețea noastră năvalnică – ape vijelioase, furtuni nestăpinite (primăvară) și frământările creației (vară spre toamnă) în drum spre certitudinea valorii – rău sau fluviu potolii, în câmpie, înainte de-a se vărsa în mare (iarnă).

Echinox – echilibru între basmul românesc cu tinerețe fără bătrânețe, *goetheianul* „chipă, oprește-te!” și liniștea, înțelepciunea senectuții.

Echinox – echilibru între anotimpuri, moment care nu seamănă nici cu trecutul (iarnă sau vară), nici cu viitorul (vară sau iarnă), punte între ucenici și măștri (primăvară și toamnă), plantă tânără gata pentru a fi răsădită și uriaș pom plin de fructe.

Echinox – incertitudine între balanță și clepsidră, între *homo faber* și *homoludens*.

■ Teofil Răchițeanu

Fregata viselor... – La 35 de ani de la întemeiere *Echinoxul* e pentru mine o aventură neîncheiată. De la bun început mi l-am imaginat ca o fregată a tinerelor noastre vise. Era „Orionul” nostru, cu care visam să străbatem mări fabuloase, să descoperim insule noi, să trăim miracole. Purtam, pe atunci, în suflet imaginea „Orionului” lui Geo Bogza, care mă fascina și mă umplea de temerare vise. Asemănăm *Echinoxul* cu celebra fregată geobogziană a „Orionului”. Mă închipuiam matelot pe puntea ei, navigând pe mări necunoscute...

Ideea *Echinoxului* plesnise mai întâi în mintea lui Eugen Uricaru. De la bun început el era *Căpitănelul*, căruia i s-au alinat primii „marinari”: Adrian Popescu, Dinu Flămând, Ion Mircea, Petru Poantă, Horia Bădescu, Peter Motzan, subsemnatul. Olimpia – neuitată nicicând – Olimpia Radu într-o cărei amintire sufletul meu, automat, se îndoliază.

Marea (vremurile de atunci) era ușor agitată, dar prielnică, ni se părea nouă, navigației. Au fost luni la rând ședinte de cenaclu ale *Echinoxului*, de la „Mongolu”, apoi cele de la „Filologie”, în care, de câteva ori, am citit poemele tinereții mele.

Apoi a fost momentul, absolut miraculos, când fregata a fost lansată la apă. Prima ei călătorie (primul număr) s-au desfășurat sub „căpitania” lui Uricaru. A fost frumos, înălțător, beatific. Dar „marea s-a agitat”, echipajul era prea de tot tânăr, era nevoie, pentru siguranța navigației, de un timonier cu experiență. El s-a aflat în persoana lui Ioan Pop. A fost o întâmplare fericită. Cu Jean Pop timonier *Echinoxul* a navigat cu succes, itinerariile sale fiind, uneori, fulminante.

În ani, din mers, echipajul s-a reîmprospătat, itinerariile sale s-au dovedit a fi, aproape toate, de

succes. Aventura continuă. Mai sunt mări de străbătut, insule de descoperit. „Marinari“ ai *Echinoxului*, succes!

Echinox – corabie legănată în Eternitate!

■ Ruxandra Cesereanu

Cred și văd în echinoxism o formă de puternică energie spirituală, a cărei combustie încă se consumă. Mă consider a fi formată la *Echinox*: a fost o școală de înaltă ținută intelectuală. De aceea nu mă sfîșec să vorbesc despre echinoxism ca despre un ism esențial pentru a doua jumătate de secol XX în România.

■ Ilie Rad[u-Nandra]

„Echinoxul“ și istoria literară – Prietenul și colegul Ion Maxim Danciu m-a invitat să scriu câteva rânduri cu prilejul momentului jubiliar al revistei *Echinox* – 35 de ani de la apariție. O fac cu plăcerea cu care oricine om evocă un moment fast și de neuitat al tinereții sale.

Mi-am început studenția în anul 1975, iar în 1977 am intrat în redacția revistei *Echinox*, la invitația „tovarășului asistent Vartic”, cum îi spuneam la început, în mod oficial și ironic, desigur, căci viitorul mare profesor nu era și nu este, cum scrie și Petru Poantă, „un conformist în sensul obediței riguroase la convenții” (Petru Poantă, *Efectul „Echinox” sau despre echilibru*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2003, p. 88). În primăvara anului 1977, student în anul II fiind, îmi apăruse, în revista *Viața studentescă* (publicație renumită, ca și surata ei, *Amfiteatru*, pentru spiritul de frondă față de regimul comunist), un articol intitulat *Cum vorbim în ședințe*, în care atrăgeam atenția, poate în premieră în spațiul publicistic românesc, asupra unui aspect lingvistic care va fi foarte mult discutat după Revoluția din decembrie 1989: *limba de lemn* a regimului comunist. Articolul a avut un oarecare ecou, fiindcă Melania Dușe-Drăgan, de la Radio Cluj, m-a invitat să-i dau și o variantă radiofonică. (Am republicat articolul și în revista *Echinox*, sub titlul *Limbajul ședințelor*, la rubrica „Lupta cu inerția”, al cărei titular am și devenit.) Această atitudine de frondă, pe care mi-am manifestat-o și cu alte ocazii, în special pe la ședințele studențești (motiv pentru care profesorul Iosif Pervain mi-a spus că „muștele se pot prinde și cu miere, nu numai cu oțet!”, cum voiam eu), consona perfect cu spiritul revistei clujene. La intrarea mea și a colegilor mei de an în redacție (Traian Ștef, Ion Urcan, Viorel Mureșan, Mircea Berceanu, Gabriel Petric, Marius Iosif, Ion Bucșă), am întâlnit aici o echipă „consecrată”, ca să zic așa, de poeți, prozatori, critici și esești, pe care nu îi puteai sureclasa: Ioan Groșan, Alexandru Vlad (prozatori), Radu G. Țeposu, Gheorghe Perian, Ion Simuț, Virgil Podoabă, Ion Pecie (critici literari), Emil Hurezeanu, Augustin Pop, Virgil Mihaiu (poeți) ș. a., toți cu 1-2 ani mai mari ca noi.

Revista *Echinox* a fost, indiscutabil, și un autentic ferment literar. În atmosfera de emulație a acesteia s-a născut ciclul de conferințe „Mărturia unei generații”, unde au conferențiat importante personalități ale culturii române: Liviu Rusu, Ion Zamfirescu, Edgar Papu, Iorgu Iordan, Al. Rosetti, apoi Ștefan Aug. Doinas, Al. Paleologu și alții. Au mai fost invitați Constantin Noica, Al. Philippide, Ion Jalea, Geo Bogza, David Prodan, Anton

Dumitriu, Ion Biberi, Al. Dima, D. D. Roșca, Aug. Z. N. Pop ș. a. Cu multe din aceste personalități am făcut ample interviuri, publicate în paginile revistei, sau am întreținut dialoguri epistolare. Când voi publica documentele conferințelor, se va vedea ce inițiativă interesantă a fost aceasta, apărută la începutul „deceniului satanic” (Mircea Zăciu).

S-a vorbit mult despre poezia, proza, critica și eseistica practicate la revistă și nu am de gând să reiau această chestiune. Vreau doar să atrag atenția asupra unui sector important al revistei, de care noi eram mai puțin atrași, dar care se va dovedi, cu trecerea anilor, nu mai puțin important: *istoria literară*. Istoria literară era o disciplină care nu se potrivea cu exuberanța și teribilismul vârstei noastre, mai puțin dispuse la rigoare și acribie filologică, noi fiind mai aproape de „eseul vagabond” (expresia aparține lui G. Călinescu). Revista *Echinox* nu putea să nu aibă și această componentă (ca și pe aceea a traducerilor). Spiritul echinoxist își are rădăcinile în Transilvania, leagănul Școlii Ardelele (echinoxistul Dumitru Chioaru și spune că „Echinoxii alcătuiesc o nouă Școală Ardeleană, care a marcat, ca și Cercul Literar, emanciparea din provincialism și tendința de europenizare a Literelor românești, într-o atmosferă sufocată de cenzura ideologică național-comunistă” (Dumitru Chioaru, *Spirala Cercului Literar*, în *Echinox*, an XXXV, nr. 4-5-6, 2003, p. 16). Apoi revista se născuse în mediul filologic clujean, unde activaseră mari istorici literari, precum G. Bogdan-Duică, Ion Breazu, D. Popovici, noi fiind contemporani cu Iosif Pervain, Mircea Zăciu, Mircea Muthu, Ion Pop, Ioana Em. Petrescu, Doina Curticăpeanu. Nu se putea ca revista să nu producă o „școală” și în acest domeniu. Să nu uităm că *Echinoxul* avea chiar o rubrică, „Arhiva”, unde se publicau documente de istorie literară. Rubrica era susținută mai cu seamă de profesorul Mircea Curticeanu, care a tipărit aici numeroase documente inedite despre Octavian Goga, dar mai ales despre Lucian Blaga și relația sa cu Universitatea clujeană. Tot aici, profesorul Mircea Zăciu a publicat faimosul memoriu adresat de Lucian Blaga Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român, o replică la rușinosul roman al lui Mihai Beniuc, *Pe muchie de cuțit*, apărut în 1959. De la revista *Echinox* au provenit apoi mulți dintre cei care au îngrijit și prefațat ediții în celebra colecție „Restituiri”, a Editurii Dacia, coordonată de profesorul Zăciu. Gheorghe Perian, Ion Simuț, Nicolae Oprea, Constantin Hârlav și mulți alții vor tipări diverse ediții în această colecție. Eu însumi am îngrijit o ediție din Horia Bottea (Horea Bottea, *Game și pendulări*. Cu o evocare de Geo Bogza și patru scrisori inedite ale lui Tudor Arghezi către autor. Ediție îngrijită de Zaharia Macovei și Ilie Rad[u-Nandra]. Postfață de Ilie Rad[u-Nandra]. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984), care a marcat, de altfel, și debutul meu editorial. Să amintesc apoi faptul că mulți echinoxști, ajunși la vârsta maturității, își vor trece doctoratul cu exegeze de istorie literară, care arată cât de fertilă a fost și această componentă a spiritului echinoxist. Să nu uităm apoi că un mare număr de echinoxști (Mircea Berceanu, Ștefan Borbély, Ioan Buduca, Alexandru Cistelecan, Ion Cristofor, Dinu Flămând, Ion Marcoș, Ioan Milea, Ion Moldovan, Gheorghe Perian, Petru Poantă, Ilie Radu-Nandra, Ion Simuț, Radu G. Țeposu) au devenit colaboratori la monumentalul *Dicționar al scriitorilor români*, coordonat de Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu (vol. I-IV, 1995-2002), ceea ce implică nu numai un demers critic adecvat, ci și știința căutării și a valorificării documentului de istorie literară.

Această latură pozitivă, fără nimic peiorativ în adjectiv, își va dovedi actualitatea și perenitatea de-a lungul anilor. Recent, Mircea Cărtărescu a publicat, în *LA&I* (an VIII, nr. 30 (286), 1 sept. 2003, p. 1), suplimentul de cultură al ziarului

Cotidianul, editorialul *O cultură de esești*, care a contrariat pe multă lume, deși, în principiu, autorul avea dreptate când deplângea primatul, în cultura română, al eseului, în fața construcției durabile, monumentale. Cel mai pertinent ecou al tezei lui Cărtărescu l-a constituit articolul lui Dan C. Mihăilescu, din aceeași publicație (an VIII, nr. 38 (294), 27 oct. 2003, p. 1), intitulat *Eseul și elanurile normative*. În acest editorial, Dan C. Mihăilescu, reluând o idee dintr-un articol mai vechi de-al său, publicat în revista 22 (nr. 26 din 1-7 iulie 1997), propunea „un deceniu al factologiei în lumea noastră culturală. Al răcelii constructive în locul nimicniciei febrile, dar talentate. Al acumulărilor pozitive, al pragmatismului și stricteței referențialității. Zece ani în care toate instanțele de cultură să fie obligate să-și redacteze marile și micile instrumente de lucru, istoria Academiei și a universităților românești (subl. I. R.), istoria radiodifuziunii, dicționarul baroului românesc, istoria institutelor de cercetare, a Uniunilor de creație, o istorie serioasă a ziaristicii, dicționar de istorici, geografi, actori, regizori, muzicieni, o colecție editorială cu toate cărțile dedicate Bucureștilor, o enciclopedie a teatrului...”, mă rog, fiecare e liber să adauge alte și alte exemple”.

În finalul acestor considerații, aș mai vrea să spun ceva. Dacă Petru Poantă, în cartea amintită mai sus, clarifică și nuanțează multe adevăruri despre revista *Echinox* (cum s-a născut, cine a botezat-o etc.), trebuie lămurite, cândva, și împrejurările din 1983, când s-a produs „debarcarea” de la conducerea revistei a celor trei profesori de la filologie (Ion Pop, Marian Papahagi și Ion Vartic). „Cu acordul rectoratului Universității Clujene (subl. I. R.) și al secretarului cu propagandă al județului de partid, C.C. al U.T.C. decide demiterea conducerii revistei (Ion Pop, Marian Papahagi, Ion Vartic), devenită, în ultimii ani, pe fondul închiderii accentuate a atmosferei politice, un factor tot mai incomod al rezistenței prin cultură” (*Școala ludică*, de Ioan Groșan, caietul program al Teatrului Național Cluj-Napoca, Studioul „Euphorion”, noiembrie 2003). Acele persoane trăiesc, pot depune mărturie despre ce s-a petrecut atunci, pot fi consultate arhivele Universității „Babeș-Bolyai” și ale comitetelor județean și municipal ale P.C.R. Fiindcă revista *Echinox* a fost o excelentă insulă a rezistenței prin cultură (să ne amintim că era printre puținele publicații ale vremii – dacă nu chiar singura! –, care nu avea pe frontispiciu sloganul „Proletari din toate țările, uniți-vă!”, ci doar meșteșuna „Revistă de cultură”).

La acest ceas aniversar, urez revistei *Echinox* puterea de a rezista, indiferent ce s-ar întâmpla în jurul nostru și cu noi, și de a ajunge o revistă centenară, destin pe care îl au puține publicații din spațiul cultural românesc, atât de minat de provizorat și improvizații! și o urare cu un cuvânt foarte drag mie: *Excelsior!*

■ Radu Pâslaru

Dorul de *Echinox* – Ce aș putea spune acum, la 35 de ani de la acel miraj care a fost pentru mine *Echinoxul*? Da – ce trebuie să spun în primul rând despre perioada aceea este că mi-e dor. Mi-e dor de mine însumi la acea vârstă, mi-e dor de Marian Papahagi, mi-e dor de Pia Radu, ca să-i pomenesc pe cei care nu mai sunt.

Mi-e dor de spiritul care ne-a unit și ne-a constituit, ne-a definit într-atâtă că nici astăzi nu putem fi în străfundurile noastre altcumva de cum am crezut și am visat atunci că vom fi.

Uneori mi-e dor chiar și de cei care trăiesc, pentru că îi văd tot mai rar. Și de fapt mi-e dor de ei, cei de atunci. Mi-e dor de spiritul acelor vremuri, mi-e dor de actul acela de a căra paginile la

Festivitatea de aniversare a 35 de ani de la apariția revistei „Echinoc”, în Aula Universității „Babeș-Bolyai”

tipar și apoi revistele la chioșc. Mi-e dor de ICS Metalo-Chimice, așa se numea întreprinderea de care țineau tutungerile acelea din care cumpăram țigări „Carpați” sau „Mărășești” precum și chioșcurile în care se vindea presa, și care ne-a distrubuit în condiții de semiclandestinitate timp de mai mult de douăzeci de ani. Fără să-și dea măcar seama că eram într-un fel de ilegalitate. Mi-e dor și de mirosul acela de cerneală al șpalturilor și revistelor sub braț, miros cu totul dispărut astăzi când imprimantele scot doar pagini inodore.

În ce mă privește pe mine, anii aceștia nici n-au trecut, fac parte din miezul acela greu, care nu trece. Cum să treacă din viața mea acele frenetice săptămâni înaintea cărora n-am știut că am ceva de dăruit? În care m-am constituit altfel, altfel decât dacă n-aș fi fost niciodată echinoxist.

Mi-e dor de Clujul celor 120.000 de locuitori pe care nu mai pridideam să-i salut și-i consideram pe toți a fi echinoxști, comparativ cu Napoca de astăzi, care are 400.000? de locuitori și în care doar rar mai poți saluta un echinoxist.

Mi-e dor de Andrei Marga cel de atunci, care nu are nimic cu Andrei Marga cel de astăzi. E doar un exemplu. Mi-e dor de cei care nu au devenit oameni politici, și pe care poți să-i vezi și azi pe stradă ca și atunci, și nu la televizor sau prin delegații.

Mi-e dor de Mongolul și de cenaclul acela pe care îl țineam în pivnițele lui, de atmosfera care se încingea atunci, de drumul nostru spre casă după aceea, în răcoarea nopții.

Mi-e dor de ipostaza noastră trilingvă care a anticipat toate încercările neconvingătoare de astăzi. Neconvingătoare pentru că miros a politică și demagogie.

Mi-e dor de traduceri acelea de bun gust, asumate, și de ochii strălucitori ai celui care finalizase tălmăcirea pe capătul lui de hârtie.

Mi-e dor de gustul pe care-l avea vinul atunci, cumpărat cu bani puțini.

Mi-e dor de lucruri care nu se pot vinde. Acestea, și nu altele, sunt garanția perenității.

E un dor pe care mi-l satisfac uneori când ne întâlnim, așa – mai pe fugă. Voi cei care veți intra în Europa cea învățată, nu știu ce o să primiți de la ea, dar măcar atâta lucru să-i spuneți și voi – ce înseamnă să-ți fie dor de mirosul de cerneală de tipar al unei reviste duse subsoară la chioșc.

■ Ion Cristofor

Echinoc - revista ce refuză să moară – În istoria publicațiilor literare postbelice, *Echinoc* clujean

va rămâne, fără îndoială, ceva mai mult decât o excelentă revistă de cultură. Înainte de toate, *Echinoc* a fost și a rămas o stare de spirit, o școală a entuziasmului și generozității. Înființată într-o perioadă în care dictatura comunistă slăbise, oarecum, hățurile ideologice, *Echinoc* va constitui o instituție a devoțiunii și prieteniei, a rigorii și a cultului pentru valorile autentice, a refuzului convențiilor și imixtiunilor ideologice.

Desigur, istoricii literari vor glosa la nesfârșit asupra contextului socio-politic și împrejurărilor în care revista studenților clujeni a apărut. Cert este că unul dintre cei care au sprijinit efectiv apariția *Echinocului* a fost reputatul istoric Constantin Daicoviciu, savantul și dascălul a cărui amintire a rămas vie în mitologia orală a urbei noastre, fără ca malaxorul nemilos al timpului și cleveturile de clacă ale unor memorialiști să fi reușit să întunece efigia sa de bronz. Oricum le-ai privi, apariția și supraviețuirea *Echinocului* sunt, în sine, mici miracole. În plină epocă a dictaturii, dominată de pusee periodice de naționalism, revista studenților clujeni se ivește ca un spațiu de generoasă deschidere a culturii noastre spre cel al culturilor de limbă maghiară și germană.

Redactată încă de la înființare în trei limbi, *Echinoc* va deveni o instituție a dialogului cu valorile celorlalți, cu reperele culturii europene și universale. E edificator că unul din primele numere ale revistei dădea la iveală o traducere din Heidegger, filozof controversat și azi. Apariția în paginile revistei a unor texte traduse din Camus, Theilard de Chardin, Freud era un semn de nesumisiune la dogmele înguste ale timpului. Refuzând de la început spiritul provincial, revista și gruparea echinoxștilor continuau tradiția altui grup faimos, cel al Cercului Literar de la Sibiu, ai cărui reprezentanți (Ion Negoitescu, Nicolae Balotă, Ilie Balea, Ștefan Augustin Doinaș, Cornel Regman ș.a.) au sprijinit cu entuziasm manifestările tinerilor redactori ai *Echinocului*.

Întemeietorii cenaclului și revistei – Marian Papahagi, Eugen Uricariu, Adrian Popescu, Petru Poantă, Dinu Flămând, Ion Mircea, Marcel Constantin Runcanu, Ion Maxim Danciu, Olimpia Radu – erau atât de apropiați ca vârstă și preocupări intelectuale de îndrumătorii revistei – Ion Pop și Ion Vartic – încât întreaga activitate redacțională se va desfășura sub semnul unei depline fraternități, în care climatul de exigență estetică și rigoare lăsa loc și glumei camaraderesti. Primii poeți ai *Echinocului* s-au impus în conștiința publică încă înaintea debutului lor în volum. Cenaclul grupării funcționa înainte de decembrie 1968, când apare revista propriu-zisă. Sala „Mihai Eminescu” de la Facultatea de Filologie, unde se țineau ședințele de cenaclu, era de obicei arhiplină.

Participau nu numai studenții și profesorii de la Litere, ci și de la alte facultăți sau elevii de la diverse licee clujene. Serile acelea erau o adevărată sărbătoare a poeziei și spiritului critic. Debuturile lui Adrian Popescu, Ion Mircea, Dinu Flămând, Mariana Bojan, Aurel Șorobetea, poeți din prima generație a revistei, vor constitui adevărate evenimente editoriale. În urma lor o falangă de poeți, unii foarte valoroși, avea să imprime note specifice așa-numitei școli de poezie a *Echinocului*, marcată de gravitate, de rafinament, de respirația înaltă a conștiinței etice și a culturii bine asimilate.

Mai târziu, întors de la Roma, unde și-a efectuat, cu rezultate strălucite, studiile universitare, Marian Papahagi avea să conducă publicația între 1973 și 1983. Sub fascinația iradiantei personalității și regretatului romanist, critic literar și traducător, se va forma un număr impresionant de talente – critici și istorici literari, poeți, prozatori și traducători. Alexandru Cistelean, Ion Simuț, Ștefan Borbély, Nicolae Oprea, Al. Vlad, Ioan Moldovan, Virgil Podoabă, Dan Damaschin, Emil Hurezeanu, Aurel Pantea, Marta Petreu, Radu G. Țeposu, Dumitru Chioara, Ion Mureșan, Viorel Mureșan, Gheorghe Perian, Ioan Buduca, Virgil Mihaiu, Octavian Soviany, Ilie Rad, Augustin Pop, Mihai Dragolea, Constantin Hărlav, Diana Adamek, Ruxandra Cesereanu, Corin Braga, Andrei Zanca, Ioan Groșan, Lucian Perța, Mircea Țicudean, Liviu Malița, Al. Țion și mulți alții s-au format ca intelectuali sub îndrumarea tânărului erudit, ce știa să alterneze încurajările prietenești cu biciul ironiei fine, al unui vajnic zeflemitor al delăsării și neseriozității „mioritice”.

Dintre acești tineri se va selecta mai târziu nucleul de colaboratori ce vor osteni la monumentalul *Dicționar (al) scriitorilor români*, lucrare în patru volume ce avea să fie topită de cenzura comunistă. Deși constructiv, spiritul echinoxist, nedispus tranzacțiilor și ploconeliilor în fața unor mahări de la județeană de partid, avea să deranjeze nu o dată. Din direcția acestor politrucci avea să vină de altfel decizia de debarcare a conducătorilor revistei, menținuți ani la rând în posturi didactice umilitoare. Să amintim doar faptul că regretatul Marian Papahagi a funcționat vreme de peste un deceniu și jumătate pe postul de asistent universitar. Strălucitul intelectual, a cărui erudiție ar fi făcut cinste oricărei universități din Apus, a fost promovat conferențiar abia după evenimentele din decembrie 1989.

Nu este singurul caz în care echinoxștii au fost marginalizați, în ciuda talentului și devoțiunii cu care au slujit cultura națională. Unii dintre ei au fost ani la rând profesori de țară, librari, merceologi de papetărie, magazioneri, dactilografi, eterni naveștiți într-o provincie care a fost prin excelență locul de refugiu al cărturarului autentic. Iar șirul umilinelor ar putea continua. De altfel așa se explică și debuturile întârziate ale unora dintre poeții, criticii și prozatorii *Echinocului*, oameni priviți chiorăș de cei care împărțeau laurii și privilegiile în epocă, după criteriile străine domeniului inefabil al literaturii.

Dar toate acestea sunt de acum istorie. Revista și cărțile celor care au ucenicit la *Echinoc* de trei decenii și jumătate încoace vor vorbi generațiilor de acum și celor viitoare despre încrederea lor în valorile culturii autentice, ale dialogului și exigenței etice. Chiar dacă unii dintre cei care au slujit cu atâta devoțiune paginile revistei s-au mutat, între timp, sub pământ. Acolo în ceruri, Marian Papahagi, Marcel Constantin Runcanu, Olimpia Radu, Radu G. Țeposu, Augustin Pop, Alexandru Pintescu, Vasile Sav, ca și mai vârstnicii colaboratori Mircea Zăciu, Teodor Boșca, Mircea Curticeanu – iar întristatul pomelnic ar putea fi lungit – continuă, neîndoielnic, să scrie, să tra-

ducă și să facă, cu ardelenescă pedanterie, corecturi la o revistă sortită să nu moară niciodată.

■ Viorel Mureșan

În existența mea literară, *Echinoxul* a fost prima șansă, într-o ordine valorică, pe care am avut-o și pe care aș fi ratat-o dacă aș fi studiat într-un alt centru decât Clujul. Spun prima în ordine valorică, pentru că prima într-o ordine cronologică a fost o colecție a *Secolului XX* pe care o găsim în bibliotecă la liceului unde am studiat, un liceu de provincie, Cehu Silvaniei din județul Sălaj, colecție a *Secolului XX* pe care conducerea liceului a hotărât să o arunce, să facă loc altor materiale, altor cărți sau broșuri în rafturile bibliotecii, au considerat că *Secolul XX* este o colecție inutilă și m-au pus să o scot din rafturi și să o arunc. Atunci am descoperit această revistă, eram elev în clasa a XI-a, și asta a fost prima șansă a vieții mele. Însă, mă repet, în ordine valorică a fost revista și cercul de la *Echinox*. Au fost pentru început manifestări mai timide din partea mea în cenaclul revistei, care m-a primit cu destulă răceală. Erau poeți consacrați în cercurile *Echinoxului*, precum Aurel Pantea, Ioan Moldovan, Augustin Pop, care m-au primit cu destulă reticență. Veneam, cum am spus, dintr-un liceu de provincie și producțiile poetice ca atare erau tarate, marcate de biografia mea poetică de până atunci. Cercul acesta format, încheagat deja al *Echinoxului*, mai ales în căminul Avram Iancu, unde trăiau criticii, toți erau căminiști, a fost pentru mine extrem de benefic. Îndată ce m-am integrat vieții de cămin, m-au luat în primire Gheorghe Perian și Virgil Podoabă care, după sumare testări care le-au dat semne că ar putea exista un grăunte de talent poetic, mi-au pus în mână cărți și, în același timp, mă testau în legătură cu lecturile parcurse și cu gradul de asimilare. Astfel am ajuns, prin anul II sau III de facultate, să public prima pagină în *Echinox* (după grupaje mai mici, de două poezii, apoi o coloană), și am totalizat, până la sfârșitul facultății, poate patru sau cinci pagini de pozie, ceea ce era, pentru un poet echinoxist, aproape o consacrare - pentru un poet echinoxist încă nedebutat în volum. Din acel moment, chiar dacă păraseam Clujul - și se pare că l-am părăsit definitiv -, debutul în volum nu mai era o problemă, pentru că editurile erau avertizate, luaseră cunoștință de cei care, prin paginile *Echinoxului*, s-au format și au devenit aproape valori ale poeziei tinere.

Văd foarte rar numere din *Echinox* în ultimii ani, chiar în ultima decadă aș spune, însă am constatat că acum se fac numere tematice și prioritare axate pe eseistică, o eseistică mai specială și mai greoaie mi se pare, și se acordă mai puțin spațiu beletristicii, a devenit, cred, o revistă academică, pentru mine prea greoaie.

■ Sanda Cordoș

Pe băjbăite - Lumina aceea nu era tocmai obișnuită (sau nu aici, într-un noiembrie clujean), intrase splendid și bogat (și continua să o facă în valuri somptuoase) prin ferestrele Aulei Magna, numai că acolo, în sală, superbia se preschimba în joacă și mersul ei devenea ludic. În câteva rânduri s-a așezat cumsecade, ca un reflector într-o regie atentă, pe chipurile vorbitorilor, de cele mai multe ori s-a plimbat capricios, s-a așternut pe jumătăți de fețe, a stărnit praful, a

înmuia în strălucire (cum se spune și cum - de această dată - chiar s-a întâmpat) tălpi și ghețe, a mângâiat mâini și brațe, a intrat regește și orbește în ochi și - tulburând unghiurile de refracție - în atâtea lentile de ochelari.

Peste câteva ore, la începutul după-amiezii, atunci când ne îndreptam spre Litere, nu mai era decât o lumină oarecare, lăptoasă și somnoroasă, de noiembrie, și nu mult mai târziu, înainte chiar de a începe la Teatrul Școala Luidică, peste oraș s-a lăsat ceața. Până la sfârșitul zilei următoare, am vorbit, am răs, ne-am încruntat, am lansat cărți, am răsfoit, ne-am grăbit, am foșnit, am bătut cafele, am străbătut străzile orașului și aleile parcului - neîncetat sub aburul acela greoi și nepăsător.

Răspunsul la întrebarea aceasta bulversant de simplă (ce a fost *Echinoxul*?) poate să plece și de aici (oricum, îmi spun consolator, va fi un răspuns incomplet, simplificator, de consistența - iluzorie - unei ilustrate trimise dintr-un oraș străin): *Echinoxul* este o lumină care, cândva, în tinerețea noastră, a bătut splendid și capricios pe fețe. Învăluți adesea în ceață, împiedicați într-un frunziș (fie el de noiembrie), adăugând rid după rid și, uneori, dezamăgire după dezamăgire, față de lumina aceea am rămas nu numai legați, ci și mereu datori.

■ Dan-Eugen Rațiu

Mi-e foarte greu să decupez un singur moment din tot ceea am trăit la *Echinox* între anii 1985 și 1988, fie în săptămânalele „ședințe” de redacție, cu fermecătoarea lor „ineficiență” și cu taclele *politically unconsciousness* (ședințe care, pe atunci, începeau în cămăruța de 2x6 metri de lângă intrarea secundară la Universitate și se terminau la Arizona în jurul cafelelor), fie în tabelele de presă de la Izvorul Mureșului, Slănic Moldova, Bușteni sau București, alături de ceilalți „subversivi” din „presa studențească”. Ar trebui, probabil, un solid tom pentru a le cuprinde pe toate, precum și vârsta amintirilor... Pe de altă parte, nu mă consider a fi (fost) un „membru marcant” al grupării *Echinox*, după cum politicos și nediscriminatoriu afirmă invitația trimisă foștilor redactori (și nu numai) ai revistei, ci doar un membru „de bază” al acesteia, în sensul în care, în arhitectură, se face distincția între frumos ornatul capitel și arhitravă, sau în echi-tație, între un cal de curse și unul de tracțiune. (De altfel, în acest spirit am și debutat în *Echinox*, 1-2/1985, cu o nouă rubricuță, *Copila*, căreia i-am furnizat și logo-ul, cum s-ar spune astăzi). Intrat la *Echinox* în toamna târzie a anului 1984, fără veleități literare (deși apoi aveam să public, mai mult în joacă, și proză), destinul meu de (fost) artist deturnat spre Filosofie a făcut ca, după plecarea lui Virgil Leon în vara anului 1985, să mă „înham”, la rândul meu, (și) la „munca de jos” - cea de tehnoredactare și de scoatere a revistei în tipografie, unde am petrecut de-a lungul timpului multe zile (și nopți). Astfel că am avut, poate mai mult decât ceilalți, și o relație fizică, *materială*, cu revista noastră și cu echinoxismul... De aceea, dacă ar fi să aleg, totuși, „un moment deosebit” al istoriei noastre, acela ar fi noaptea în care, după vreo săptămână sau două de muncă pentru corectură și B.T. în tipografie (deoarece, de câtuva timp, *Echinoxul* nu mai era tipărit pe tiparul plan pe care ieșea *Tribuna*, ci pe rotativa cotidianului local, *Făclia*), am asistat la prima - pentru mine - „naștere” a revistei: așa am învățat ce înseamnă *a face* (o revistă). Cât despre a doua temă, cea a „trăsăturilor echinoxismului”, cred că s-au emis, în diferite momente aniversare (10, 20, 25, 30 de ani) și nu numai atunci, multe idei pertinente, și s-au scris multe analize înțelepte.

Ce s-ar mai putea adăuga acum, la celebrarea *akmei* revistei noastre, din partea unuia care a participat la cel de-„al doilea *Echinox*” (cel „filosofic”), cum e calificat uneori *Echinoxul* anilor '83-'90..., pentru a-l distinge de „primul *Echinox*”, cel „literar” (sau „cel adevărat”)? Poate doar credința că, în pofida acelei epoci crepusculare și lipsite de orizont de la sfârșitul anilor '80, în revistă și în ai săi oameni a rezistat și s-a conservat ceva prețios din esența echinoxismului: *libertatea de a gândi și libertatea de a râde*.

■ Ovidiu Pecican

Echinox 35 a prilejuit, în maniera de-acum consacrată a aniversărilor, cuvântări marcate de un spirit encomiastic și cuvântări animate de un duh al *fund raising*-ului. S-a vorbit inspirat și ales dar, deși actualii echinoxisti au fost o prezență vie, autentică, aceasta a părut mai degrabă o discretă atenționare că *Echinoxul*, totuși, nu a murit. Au fost plânși cei plecați - lucru firesc -, măcar că mult mai triste mi s-au părut și continuă să mi se pară decesele morale sau artistice ale celor încă vii oarecum. S-a cântat aria strădaniei de a supraviețui (autentică!) la doi pași de capul Uniunii Scriitorilor care, să fi vrut, supunea atenției colegiale de la uniune, într-o mică ședință, cauza revistei pe care odinioară a înființat-o, rupând de la gura cliențelei costurile unei documentări în China pentru a da vlagă revistei vreme de un an. Problemele sunt, însă, insolubile, lumea nu părea, în acel moment, să dorească să-și amintească de lucrurile incomode. Ceea ce se întâmplă la nivelul vieții noastre publice s-a repetat, întrucâtva, în forme mai alese și mai sofisticate, și la aniversarea de care vorbesc.

Toată lumea părea să-i fi uitat pe marii talentați ai revistei de odinioară care nu au confirmat sau au scăzut treptat până la insignifianță. Un poet care a scris critică - dar cine, la *Echinoxul* nostru, nu a făcut asta?! - a ajuns realizator radio și, regretabil, a murit îmbibat în alcool la vârsta când alții abia s-ar fi afirmat. I-am văzut de curând cronicile de odinioară adunate în volum și am avut revelația a ceea ce ar fi putut fi. Un altul, devenit legendar încă din timpul vieții - pentru că și-ar fi hașurat propriile poeme pe când era cenzorul nemilos al partidului -, a murit cam la fel, după ce a bălăcărit fără har o întregă lume culturală și s-a ascuns în umbra unor falnice mantii ale antichității, pe care se lauda că le-a înțeles și le-a transpus în limba noastră. Un terț, critic echinoxist, s-a căsătorit într-o țară septentrională și insulară, rămânând până astăzi unul dintre spiritele cele mai promițătoare ale *Echinoxului* pentru cei care l-au cunoscut și nemiaproductiv nimic. Alt membru al redacției anilor '70, după ce s-a gudurat prin anturajul Prințisorului de odinioară, a înființat reviste de mare vogă și ziare de larg consum imediat după revoluție, eșuând astăzi în procese de groasă calomnie la adresa unor confrăți de meserie. Mă opresc aici cu această trecere în revistă unde mă interesează mai mult un anume tip uman al echinoxistului ocultat decât enunțarea numelor, prea lesne de reconstituit. Dar e destul și atât pentru a realiza că portretul de grup al redacției pe care o îndrăgim cu toții e mult mai complex și mai plin de nuanțe. La urma urmei, aceștia - și alții, nu tocmai puțini - au fost partea de eșec a unei publicații aureolate, pe care azi o celebrăm destul de neglijent, îmbrățișându-i cu privirea doar luminisurile și depășind nonșalant hățșurile.

Într-una dintre luările de cuvânt ale simpozionului, criticul Ion Pop se referea la concor-

Între filigranul modernist și simplitatea orientală

■ Ștefan Manasia

Debutul poetic al Luciei S. Retegan – altminteri remarcabilă traducătoare a liricii canadiene de expresie engleză și autoarea antologiei din opera poetului thailandez Montri Umavijani, *Călătorii prin tranziții* (Editura Clusium, 1997) – are loc în anul 2002, la Editura Dacia, în colecția *Poezii Urbei*, o dată cu volumul *Imagini reale / Real Images*. Acestuia poeta îi propune și o versiune personală engleză, nu neapărat fidelă, cit vie și fluentă.

Volumul este structurat, simbolic, în 101 de secvențe poematice verticale, concentrate, curgând în pagină asemenea nisipului clepsidrei sau fumului aromat al unei candelă. Poemele sunt scurte ritualuri personale, rezultat al unor experiențe pretins sacre sau cotidiene (dar camuflând un sens mult mai adânc). Versul scurt, esențializat privilegiază totuși un metaforism detelat și filigranat pe care cititorul îl va urmări cu (prea) multă atenție: există, la nivelul versului, o “codificare” tipic modernistă, căci *imaginea reală* este (aproape) întotdeauna înobilată și transformată în serii metaforice, care substanțializează și,

totodată, spiritualizează. Poetul modernist va trata materia realității asemenea maestrului șahist o problemă pe tablă: căutând rezolvarea cea mai elegantă și spectaculoasă, însă precisă ca tăietura unui bisturiu. Etalonul absolut, în literatura română, al acestui stil care preferă complicația la nesfârșit, ermetizarea și obscurizarea, este și va rămâne Ion Barbu.

Cartea dezvoltă o lirică a inefabilului și a fragilității care – între demoni și himere, între viciu și/sau boală – pare calea regală a supraviețuirii ființei. Imaginile amplificate sunt, de preferință, din registrul infernal și agonic, vesperale, reci. Lupta ființei pentru transparență și purificare devine nu o dată hăituire și căutare îndurerată, aducând, la final, versul transfigurat: sînt cascade de *metamorfoze ale răului*, ca în Trakl. Torpoarea nesfârșitelor pasteluri este, uneori, învinsă de consemnarea unui bestiariu elaborat: “Ochi de Ciclopi cu genele albe/ sorb necuprinsul.”, “În hrubă/ creatură cu ochi reptilieni –/ gînd și simțire asemeni.”, “Pe fereastra deschisă/ un future/ învederînd/ semnul tanatic.”

De la secvența 1 la 101, departe de a-și pierde unitatea tematică și stilistică, volumul operează un transfer – cartea, cod al unor principii și legi care lucrează nevăzute: din spațiul modernismului agonic, deprimat, poeta translatează materia versului în spațiul central asiatic, conferindu-i o aură simplă dar religioasă, între statui din jad ale lui Buddha și trupuri pictate cu șofran, dinaintea tăblițelor scrise în Pali. Poemele lucrate “în spirit de haiku”, deși cer o dexteritate deosebită, sunt autentice și firești: nimic din tentația exotismului, a orientalismului de duminică aici. “Mirajul Orientului” devine astfel unicul mod de regăsire a ființei, acolo unde puritatea și (sintagmă intens reluată în poeme) “caritatea”, ritualul nu au nimic mecanic și nevrotic. Dacă imageria arborescentă (din registrul meteorologic, vegetal, geologic etc.) s-ar fi topit mai des în descrieri lapidare și concentrate, avînd forța de sugestie a koanului, dacă ar fi fost explorat cu mai mult curaj cotidianul (pare-se, încă nevertebrat și inconsistent pentru numeroși poeți români), ca în secvențele de la paginile 52 și 86, cartea ar fi avut numai de câștigat.

Fără a exersa scriitura lucidă și cinică, violentă, la modă azi, *Imagini reale / Real Images* propune o lirică a stărilor liminare ce duce însă spre o re-spiritualizare, spre o re-împrieteniire cu ființa noastră deschisă către universul poetic și religios. Cartea Luciei S. Retegan este mai mult decît un simplu act temerar.

dia – afirmativ cvasinetulburată – a echipei multiculturală a *Echinoxului*. Ei bine, în chiar generația mea – pe la începutul anilor 80 – colegul Keszteley Andras de la filosofie, redactor la pagina maghiară, și-a pierdut locul de student pentru că îndrăznește să se ocupe cu răspândirea unui samizdat maghiar. Desigur, s-au invocat alte pretexte, dar nu acestea interesează aici, ci faptul că brusc Andras, cu figura lui mioapă și aparent distrată, de Cibulsky autohton, a dispărut din redacție. Mai apoi a plecat și prietenul Heltay Peter, părăsind nu numai revista și facultatea, ci și țara, dar pesemne că ne era atât de frică – sau jenă – încât, iată, nici astăzi nu ne amintim despre aceste evenimente. Concordie a fost, fără îndoială, dar pesemne că era una cam artificios întreținută, de vreme ce nu ne-am scandalizat în nici un fel de aceste dispariții dintre noi.

Mi-am amintit apoi cum, la schimbarea triumviratului Pop – Papahagi – Vartic, puțin după ce s-a instalat la cârmă un alt triumvirat (Codoban – Ion Aurel Pop – Komaromi Bela), suspicios pe bună dreptate și frustrați cât încăpe de ceea ce părea să fie tenta dulce-amăruie a unui viitor colaboraționism, Liviu Malița și cu mine am părăsit redacția. A trebuit să treacă un timp, cam un an, să rămână activ dintre cei trei noi numai Aurel Codoban și să plece alții – trepăduși care, brusc, deveniseră mai echinoxisti decît tot echinoxul laolaltă – pentru ca, în cele din urmă, să ne reconciliem cu conducerea. Și abia în 2001, într-o seară de primăvară petrecută într-o odaie de la mansarda unei case din Nijmegen (Olanda), ne-am lămurit, profesorul Codoban și cu mine, cum stătuseră de fapt lucrurile și cum ne suspes-taserăm reciproc (ba de „trădare și colaboraționism”, ba de „provocare și spionaj la instigarea Partidului”). Eram de-acum în Occident, beam, dacă nu mă înșel, un excelent vin din Spania sau din Anzi și între timp trecuseră aproape douăzeci de ani de la evenimentele evocate. Ba, la drept vorbind, trecuse chiar mai mult: o revoluție, un mileniu, tineretea...

Festivitatea de aniversare a 35 de ani de la apariția revistei „Echinox”, în Aula Universității „Babeș-Bolyai”

În luarea lui de cuvânt, actualul redactor șef al revistei, criticul Horia Poenar, a constatat cu întristare că, deși trimisese invitația de a colabora la numărul aniversar multora dintre foști, a primit în total doar zece texte. Mărturisesc că mă număr și eu printre cei care au ignorat amabila invitație. Nu pentru că m-aș fi dezis în vreun fel de *Echinox*. Dar mi s-a părut de bonton ca, după ce am publicat până târziu în paginile lui – încă și-n vremuri de restriște cum fuseseră ale lui Dan Șeulean -, să cedez tacit spațiul celor ce vin.

Partea de grandoare în toată sărbătorirea decum mi-a apărut cumva implicită. Deși abia supraviețuind, după explicațiile liderilor săi, *Echinoxul* s-a multiplicat miraculos în trei reviste paralele (cea studentească, apoi *Caietele Echinox* și, în fine, versiunea web a publicației). Erau trei periodice, dar, privind în sală, descopereai „echi-

noxuri” peste tot: și la Târgu-Mureș (*Vatra*), și la Sibiu (*Euphorion*), și la Alba Iulia (*Discobol*), și la Oradea (*Familia*), și la Cluj (*Apostrof*). Până la urmă, după mine, sărbătoarea tocmai asta era și este: că, rămânând oarecum el însuși, grație unei noi generații de studenți creativi, *Echinoxul* s-a răspândit, prin echinoxistii de odinioară, în multe alte locuri din țară. S-ar putea ca undă lui să fie cea mai de reverberație undă revuistică transilvană din generația noastră, tot așa cum *Dialogul* și *Opinia studențească* din Iași încă mai emit semnalele lor misterioase pretutindeni unde foștii lor redactori au ajuns. În orice caz, acum cu bucurie, firesc, toate aventurile *Echinoxului*, cu bune și cu rele, cu împliniri și neîmpliniri, în oricare din momentele zilelor mele, dorindu-i, la aniversare, pur și simplu, să fie.

Dansul Câinilor

■ Mariana Bojan

Domnul Vi

Întă, a venit vremea să mă prezint. Eu sunt Visătorul, adică domnul Vi, într-o singură silabă, ca la chinezi. Mi-au dat această poreclă împotriva firii mele ursuze sau tocmai de aceea. Despre ce visător poate fi vorba? Sunt un rebut social, nu știu să fac nimic, nu iubesc pe nimeni și n-am nici o simpatie pentru speța umană. Nu știu nici măcar să șofez. În tinerete, am fost Ofițer al Stării Civile; am girat de mii de ori acel moment în care oamenii își schimbă viața în rău. Politica îmi repugnă... Toți gușății și cefoșii ăia la un loc, frazele lor pompoase... E ca un vis urât. Ei sunt păcurarii, noi, oile. Treaba lor e să facă ordine în turmă. Cu mine nu le merge. Sunt oia neagră.

Lungile șiruri de căcereze ale turmei îngrășă pământul. Le place asta. Mi-au zis Visătorul spărgându-se de răs. Întotdeauna răs când nu trebuie. Treaba lor. Somnul îmi aduce plictiseala unor vise „incredibile” pe care trebuie să le memorez, pentru că i-am învățat prost. În fiecare zi, mă așteaptă să le povestesc visul, alături de mine nu-mi plătesc consumația. Asta vor, asta le dau. Ei zic că mi-au găsit o întrebuințare... Sunt prea bătrân să mă mai las dus de nas; un morcov putred. E destul de bine la pensie. Privești moartea în ochi, te joci cu țățele ei, o tăvălești pe pajiste crudă și, în general, nu-ți mai amintești mare lucru. Dacă ești destul de bătrân și sărac cu duhul, te mai amână. Lumea merge în fața ta... Progresează. Au toți ideea asta fixă cu progresul. Genetică, tehnică militară, gastronomie... Minteala merge pe scurtătură; vor alte și alte concentrate. O! Lucullus, Trimalchion, Pantagruel, bietii pionieri ai mașinii gros, maștrii iscusiți ai ingurgitatului, ați răposa încă o dată dacă i-ați vedea pe strănepoții strănepoților voștri... Câtă neștiință și lipsă de rafinament în practicile contemporanilor mei! Singurul lor vis e să borască scump. Au transformat lumea într-un colon lung și fără de sațiu. Sunt niște deviaționiști ai gustului, mame și tați ai otrăvurilor... Papilele limbii lor sunt active doar la vederea arginților.

O soră care crede că trăiește în mizerie mi-a trimis din Germania o sculă electrică de făcut piure cu un design în formă de bombă, care funcționează pe principiul vârtejniței. E cel mai caraghios aparat pe care l-am văzut. În instrucțiuni scrie că trebuie să-l speli cu aparatul electric care „degresează, scurge și usucă”. Câtă vodcă, Doamne, câtă vodcă pe apa sămbetei. Veți spune că fac apologia alcoolului și a spălătoareii (cârpă ruptă dintr-un tricou vechi). Sigur că da... Sunt un retrograd. Nu vreau să progrez, nici să scurtez timpul, nici să-l lungesc și, în general, nu vreau să văd în ochi. Nu puteți pretinde ca un om să-și păstreze bunul simț toată viața. Filosoful îmi zicea „mizantropul de catifea”, pentru că „mizantropii sunt taciturni pe când tu ești rău de gură” și că poezia și lecturile mi-au anulat șansa de a fi un mizantrop adevărat...

Totuși, bunul meu prieten, Filosoful, e cel care m-a nenorocit. Nene Vi, mi-a spus într-o zi: „Tu știi să povestești destul de bine și ai, așa, o logică mai specială. Nu ai memoria nu stai prea rău. De ce nu te faci culegător de vise? Le pui lângă ale tale și îți faci o Arhivă de Vise. Dumneata n-ai vrea să știi ce visau oamenii pe vremea lui Alexandru Macedon?” Ce să viseze? Îi zic. Să progrez. Să dea cu arma biologică în migratori. Și uite așa, din

una în alta, am început afacerea asta cu visele. Le culeg, le orânduiesc în arhiva mea și le dau mai departe. Oamenii merg la muncă, mănâncă în picioare, fug la autobuz, la tren, adorm cu televizorul deschis; nici un lunatic nu se mai naște; la etajul nouă, și se ascute simțul de autoconservare. Luna are și ea blocaje și oponenți serioși în lumea civilizată... Cei mai mulți cetățeni visează o dată la trei-patru luni că li s-a terminat salamul sau că dau teză la algebră (chestia asta cu teza e visul cel mai răspândit la categoria de vârstă 16 - 60 de ani). Vise banale, mai mare rușinea. Doar psihopații dau ceva vise mai de Doamne-ajută, dar ăștia nu le țin minte.

Filosoful spunea că cei care au vise și reverii vin mai încet, sunt mai împiedicați, se întorc din drum, îndepărtează urmele urâte pentru că lumea să pară netedă ca o oglindă și imaginea să fie mai clară. Așa o fi, dar pe mine visele astea mă umplu, îmi atacă musculatura, îmi sufocă inima folosindu-se de mine ca de un chiup care stă pe fundul unei mări așteptând miracolul destupării sale; îmi absorb energia diurnă cu remanența lor obsedantă, mă lasă stors de vlagă, o zdreanță fără întrebuințare. E bine că le pot povesti... Cum zicea Filosoful: „au ele mecanica lor socială, o mecanică de cactus cu eflorescență centenară”.

În ultima vreme, numărul nostru a scăzut; ne enclavizăm. În plus, au apărut și printre noi hoji, falsificatori, vulgarizatori... Mai spunea Filosoful că vine o vreme când visele respiră singure și devin argumente pentru o realitate virtuală și sunt accesate timpului lor... Deși nu o dată s-a dovedit că realitatea le-a transformat în chiar opusul lor. Totuși, îi sunt recunoscător Filosofului pentru încercarea lui de a da sens unei existențe atât de banale ca a mea. Odihnească în pace!

Banchetul lui Iusuf

Harababura din a doua parte a zilei se termina adesea cu dans. Patronul ne dădea voie să dansăm; ochii lui iscodeau pofcioșii nării studentelor, în timp ce Zina, îmbufnată, arunca sticlele în casete, manevra paharele cu o zarvă exagerată și mai fixa câte un embargou de trei zile câte unui nefericit pe care i se punea pata în ziua respectivă. Spre uimirea tuturor, meceana, în acea zi, căzu turcul Iusuf, datorită unei prinsori pe care o făcuse cu vameșul și pierduse.

Drept vorbind, omul nu era nici turc, nici Iusuf nu-l chema; se trăgea de prin bălțile Brăilei, dar acum devenise cetățean al lumii. În tinerete, fusese administrator al apelor pe unul dintre brațele Dunării, unde, într-un singur an găsi cu cale să confişte șapte bărci pescărești pe care le vându mai târziu bulgarilor.

Porecla i se trăgea de la comerțul cu turcii, cu ciprioții, cu sârbii și cu Satana. Era un *homo viator*, iar cărciuma Zinei era unul dintre punctele nodale prin care puteai să dai de el dacă ți-neai cu tot dimandul.

Dubioase mai erau persoanele care întrebau de Iusuf: personaje selenare, famelice, dezagregate, care te priveau în ochi luând mai întâi colțul.

După revoluție, făcuse avere din comerțul cu mașini furate, cu case, cu aur și cine mai știe cu ce. Cunoștea legile ca pe propriul buzunar, dar

mai cu seamă mijloacele de a le ocoli. Nu-i plăcea să cheltuiască; nu avea aroganța Stălpnicului. Părea modest, umil, serviabil, dar strâns la punga. Petrecerile lui erau prilejuri de dulci aduceri aminte pentru beneficiarii lor.

Iusuf avea în fiecare oraș prin care-l purtau afacerile câte o metresă singularică și melancolică. Vibra fără putință de împotrivire la femeile cu carnea albă, grase peste medie, cu volume rotunde. Lasciv din naștere, nu iubea pe nimeni dar inspira încredere oarbă doamnelor sale deoarece era desăvârșit în rolul de amant sentimental, pe care îl juca fără pic de amant.

- N-are școală, n-are meserie... E un măgar! spunea despre el Simi C.U.

- Un măgar cu bani! adăuga Ploscă, cel care își avea apartamentul în propriii nădragi.

- Bună mai e, bat-o s-o bată, că-i și mâncare, și băutură... Își face treaba mai bine decât guvernul! visa Simi C.U., ridicând paharul în lumină.

Alături, Rascoala plângea mutește, în fața unei sticle goale, ștergându-și ochii cu mâneca vestonului, iar câinele prietenului său, Trică, zăcea beat sub masă. Bietul Sorcovă, de umilintă și rușine că nu-și mai putea întreține familia, își făcu un pustiul de bine și bău sodă caustică, iar acum zăcea la reanimare cu sonde și perfuzii și mici șanse de supraviețuire.

În caz că nu murea, cheltuielile lui sporeau, vai de capul lui; dacă murea, cea mai modestă înmormântare făcea zece milioane, fără pomană. Rascoala știa că în casa prietenului său nu mai era nimic de vânzare.

Noaptea înainta printre molii care se izbeau bezmetic de lustre. Clienții benchetuiau înăuntru și în afara zidurilor; aerul trepida de ritm, sala cea mare, curtea și șopronul erau pline-ochi. Singura persoană liniștită din acest mușuroi zumzăitor era Dion. Și cum sta el așa cu mintea rătăcind alături de cap, visă ce visă:

„Locata era goală, stropită și măturată lună. De afară răzbătea un cântec grecesc pe care și-l amintea de unde și cântecul se apropia ca un om și se făcea tot mai limpede până când îl simți strident în chiar urechile lui... Și o dată cu cântecul pătrunse în odaie un șir de doisprezece pitici care aveau brațele împletite ca pentru o sârbă și băteau pământul cu piciorușele lor scurte, în formă de paranteze. Cântecul era un *sirtake*, iar piticii îl dansau cu fețe concentrate și amenințătoare de războinici posedată. O perdea stacojie se dete la o parte și își făcu intrarea o replică de neimaginat a Antifei; aproape goală, o erinie turbată cu roșul fosforescent al părului în văzduh, un chimono auriu îi acoperea în mică măsură torsul, iar picioarele, nesfârșit de lungi, în cizme negre, mulate. Ținea în mână un bici lung de dresaj pe care-l rotea deasupra capului plesnind în dreapta și în stânga podeaua pe care topăiau caraghios piticii. Dansul lor devenise de nesuportat pentru inima lui Dion, care, spre ușurarea sa, văzu pe Antifa izgonindu-i cu șfichiurile biciului. Șirul piticilor se retrase cu același pas cu care intră, până dispăru în orizontul său”.

Deodată nu mai era Antifa, ci Iusuf, care țipa și, plesnindu-și palmele, anunța sfârșitul chefului:

- KONET! Ne ducem într-un loc mai select; la naiba cu cocina asta! Și turma stârnită a zurbagilor îl urmă.

Premoniție sau avertisment, viziunea lui Dion căpătă în zori semnificații aparte. În acea seară, pe când se întorcea de la fermă, în dreptul vechii mori părăsite, Antifa fusese violată.

(din volumul *Dansul câinilor*)

■ **Adina Nistor**

Premiul revistei *Tribuna*, la ediția a XIX-a a Festivalului Național de Poezie "George Coșbuc" din Bistrița, 2003.

În somn, suflete

Spațiul (dragii mei!)
e aripă de iluzii.
Privesc invizibilă
în noaptea cu ferestrele strânse,
curbată pe trupurile domolite de frig.

E somn,
iar eu scriu. Nu versuri, ci suflete.
Le prind în scris de pe copitele
inorogilor.
Ce-au mai tropăit între bățile
inimii (dragii mei!),
ale inimii.

Cineva stinge muzica din mine.
Îmi amintesc așa,
cum zbura pe-afară destrămatu-mi
trup de ploaie,
ca și cum,
ca și cum.

Nu mai plouă decât
să încremenească toamna
în ceașca mea de ceai, să se bată zările în ea.
Să mai cadă trei stropi de somn
cu miros de beție.

E somn
și eu scriu. Nu versuri,
nu versuri,
ci suflete.

Textul meu trage perdeaua

Textul meu
trage perdeaua lui septembrie:

televizor stricat,
blocuri de glazură,
caricaturi de oameni
ce-și stufă în palme,
copaci îndoiți de ape,
cu moleculele strânse în țurțuri.

Frigul l-ar descompune
în oase și metal,
dar textul meu ascuns
știe deja străzile:
e o mașină ce nu derapează,
cu frica strânsă în roți.

Se lovește de cristale reci,
să prindă-n traversare
pietonii, cerul.
Nu are timp de simulările vieții.
E reper. O bază. O grilă sus-pusă.
Are sfer de șofer încercat.
E însoțit de o șansă uriașă.
Are vocație de poem.

Textul meu
trage perdeaua topită
cu ștergătoarele.

Un început de glorie îi precedă sosirea.

■ **Emil Ifrim**

Premiul revistei *Tribuna* la cea de-a XXXV-a
ediție a Festivalului-Concurs de Poezie
"Nicolae Labiș", Suceava, 2003.

Profesoara de desen

dincolo de școală se revarsă culorile
strălucind ca spițele bicicletei
profesoarei de desen;
o dată pe săptămână îi visez
bicicleta despiciând strada
spre pânza mea albă așteptând "tema":
un copac, o cană, o carte

dacă desenez o bicicletă cine va ști
că sufletul ei e chiar
profesoara de desen?

Lecția de dimineață

eu locuiesc în marginea orașului
acolo unde voi vedeți orizontul
orașul se întinde sub balconul meu
ca o grădină cu ferestre

de la parter
începe stadionul
o groapă verde în care duminica
se aud voci și se flutură mâini
sub dangătul noii
biserici din cartier
eu locuiesc la marginea orașului
acolo unde voi vedeți orizontul

Strada

La ora asta strada e pustie
Ca o plajă cuprinsă de ploaie,
În blocuri culorile curg:
Apa, aerul, mobilele
Iau înfățișarea secretă a luminii

Măine toate vor inunda din nou strada
Căci și aerul și apa și mobilele
Sunt vii atunci când sunt
Înconjurate de mâinile mici ale omului
Și toate străzile duc spre oameni

Când întunericul e viu

Dacă stelele sunt la locul lor,
Dacă aud orăcăitul broaștelor
Și lacul e la locul lui,
Înseamnă că întunericul e viu
Iar somnul meu desenează în vis
Ziua de mâine
Mereu altă zi, scoasă din întuneric
Ca o găleată din fântâna adâncă

Generații și tendințe în redacția maghiară a Echinoxului

■ Gaál György

Revistele bilingve și mai ales polilingve rar ajung la aniversări de peste zece ani. Și în cultura transilvăneană avem câteva încercări de a edita astfel de reviste. Faimoasa *Acta Comparationis Litterarum Universarum* a lui Brassai Sámuel și Meltzi Hugo a apărut între anii 1877-1888 și a publicat în peste 20 de limbi, dar numai cei doi redactori împreună au fost în stare să înțeleagă toate articolele. După primul război mondial, în anii '20 mai, multe reviste de specialitate (medicină, farmacie, comerț) au fost bilingve sau chiar trilingve în primii ani, conform necesităților cerute de piață. Și pe teren cultural avem două încercări de acest gen. La Oradea a apărut săptămânalul *Aurora* în 1922-1923. A avut ca scop să ajute cunoașterea reciprocă mai bună a culturii române și maghiare. A reușit să scoată doar 14 numere. Nici revista *Cultura* editată de universitari clujeni sub îndrumarea lui Sextil Pușcariu n-a rezistat mai mult decât un singur an, în 1924, și a scos doar patru numere în limbile română, maghiară, germană și franceză. Revistele polilingve, multiculturală în general rezistă doar câțiva ani, deoarece găsesc greu finanțare, iar colaboratorii se tem că vor avea puțini cititori. Puțini sunt cititorii care stăpânesc mai multe limbi. Prin urmare și ei judecă: de ce să cumpere o revistă din care o bună parte nu vor citi.

În astfel de condiții revista studentească de cultură *Echinox* a realizat o performanță nemaîntâlnită până acum; mai bine de două decenii a fost trilingvă, iar apoi a devenit polilingvă, publicând pagini și în limbile franceză (1992), engleză (1995), italiană (1998). Desigur limbile de circulație internațională au o altă funcție în cadrul revistei, decât limba maternă a naționalită-

ților. Mai ales înainte de 1989 paginile de limba maghiară și de limba germană au avut o funcție, un aspect specific în cultura acestor naționalități, mai cu seamă când au fost redactate de personalități marcante.

Cât privește paginile maghiare ale *Echinoxului*, acestea deși nu au dat naștere la o grupare specială de tineri scriitori-eseiști (ca în literatura română), totuși au avut perioade când au reușit să strângă elementele de seamă ale unor generații de tineri literați. Astăzi dacă se vorbește despre literatura maghiară din România trebuie menționat și rolul *Echinoxului* cu referire la perioada anilor '70-'80. Deja s-a scris și o teză de doctorat despre rolul *Echinoxului* în literatura maghiară în primii douăzeci de ani de existență (Martos Gábor, 1989). În cele ce urmează o să trecem în revistă generațiile de redactori maghiari ai *Echinoxului* și tendințele care le-au caracterizat. Prin generație înțelegem mai mult o grupă de vârstă, tineri, care au studiat în același timp.

1. Fondatorul redacției maghiare poate fi considerat Rostás Zoltán, pe atunci student la filozofie. Când în septembrie 1968 un ordin al Ministerului Învățământului a făcut posibilă redactarea unor reviste studentești, câțiva tineri maghiari talentați au avut ideea să pornească o revistă în limba maghiară cu titlul *Új hajítás*, (*Mlădița nouă*). Aceasta însă nu a primit aprobare din partea organelor de partid și a rectoratului. S-a preferat o singură revistă care să publice articole și în limbile maghiară și germană. Eugen Uricaru, redactorul șef al revistei comune, l-a invitat pe Rostás ca redactor șef adjunct și responsabil pentru paginile maghiare. Rostás a avut nevoie de un filolog deoarece majoritatea

studentilor maghiari cu oarecare talent învățau pe atunci la filologie, pe de altă parte și muinca de îngrijire a manuscriselor, de corectare a spațiilor necesita pregătire filologică. Primul colaborator a lui Rostás la recomandarea Asociației Studentești a fost Virág Dénes, care însă nu a învățat la secția maghiară și nu a putut face față cerințelor. Astfel, la recomandarea lectorului Láng Gusztáv, Rostás l-a invitat pe subsemnatul ca redactor.

Începând cu numărul 3, timp de trei ani, am redactat paginile maghiare ale *Echinoxului*. În primii doi ani am colaborat foarte bine cu Rostás. El a dus tratative cu șefii redacției și a strâns manuscrise în clădirea centrală, eu aveam munca cu manuscrisele și clădirea filologiei. La început aveam greutăți din cauza refuzului de colaborare a celor care se grupau în jurul revistei neaprobate *Új hajítás*. Mai târziu unii dintre ei au publicat și în *Echinox*.

Această primă perioadă se caracterizează prin eclectism. Eram fericiți dacă primeam suficiente manuscrise. Am încercat să convingem cât mai mulți tineri să colaboreze. Am pornit două rubrici permanente, una de eseuri despre scriitori, alta de ocrotirea limbii. Iar apoi Némethi Rudolf a devenit cronicarul Cenaclului „Gaál Gábor”. Scriitorii Balla Zsófia, Irinyi Kiss Ferenc, Kozma Mária, filozoful Huszár Vilmos, traducătorul Bán Péter au fost colaboratorii noștri de bază. După ce Rostás a terminat studiile în 1970, locul lui a fost preluat de Tamás Gáspár Miklós care a avut idei originale, dar în scurt timp a ajuns în conflict cu șefii redacției, așa că aproape un an am redactat singur paginile maghiare. În acești trei ani am reușit să punem bazele redacției maghiare. A devenit obișnuit ca într-un număr simplu de 24 de pagini 3 să fie de limba maghiară. În privința celor publicate cei doi redactori aveau mână liberă. Doar cu cenzura au avut din când în când probleme. Tot în această perioadă a devenit cunoscută revista și în afara cercurilor universitare, au apărut primele articole, recenzii referitoare la *Echinox*, în *Igazság*, *Utunk* și *Korunk*.

2. În 1971 am absolvit și eu facultatea, dar fiind repartizat la Cluj, am continuat redactarea încă câteva luni. Cu greu am găsit un continuator al muncii în persoana lui Némethi Rudolf. El și apoi soția, Némethi Nagy Erzsébet s-au aflat timp de trei ani (1972 febr.-1974 dec.) în fruntea redacției maghiare. La începutul perioadei Némethi a fost ajutat de Cselényi László, student la psihologie. Ei au pus un accent mai mare pe publicarea poeziilor, traducerilor reciproce, n-au lipsit nici recenzii. În 1972 Cselényi a pornit o dezbatere despre problema literaturii clasice la care mulți și-au exprimat părerea. Acum au devenit colaboratori scriitorii Adonyi Nagy Mária, Veress Gerzson, Mózes Attila, Boér Géza, Kereskenyi Sándor. În 1974 Némethi Nagy Erzsébet l-a cooperat pe Kereskenyi Sándor ca redactor responsabil pentru paginile maghiare și pe Boér Géza ca redactor, dar ei nu prea și-au lăsat amprenta pe acele câteva numere. E drept că acum a început colaborarea lui Egyed Péter și a lui Szócs Géza.

3. Din ianuarie 1975 până în iunie 1978 putem vorbi despre a treia și cea mai însemnată

ECHINOX – 35 în imagini

1. Eugen Uricaru în 1968, la redacția „Echinox“

2. I. Maxim Danciu, Ion Pop, Marian Papahași, Marcel Constantin Runcanu, Vasile Sav, Ștefan Damian, Octavian Dohotaru, Alexandru Pintescu

3. Redacția Echinox în 1969

4. Ion Pop, Eugen Uricaru, Petru Poantă, Olimpia Radu, Raluca Filip, Peter Motzan, Rostás Zoltán, Vincențiu Iluțiu, Adrian Grănescu, Ion Mircea, Ioan Radin, Ion Marcoș, Marcel Constantin Runcanu, Ștefan Damian, Nicolae Diaconu, Mariana O. Bojan

5. Ion Pop, Ion Mircea, Olimpia Radu, Mariana O. Bojan, Rostás Zoltán, Liviu Zăpârțan, Nicolae Prelipeanu, Adrian Grănescu, Vincențiu Iluțiu, Peter Motzan, Petru Poantă, Raluca Filip, Marcel Constantin Runcanu

6. Adrian Grănescu, Vasile Sav,
Eugen Uricaru, Ion Pop,
Ioan Radin, Ștefan Damian,
Ion Marcoș

7. Mircea Ghițulescu și I. Maxim
Danciu

8. Redacția „Echinox“ în 1970

9. Gruparea „Echinox“ la festivitatea
din 1988

10

10. Ilie Călian, Dinu Flămând,
Marian Papahagi, Mariana O.
Bojan, Ion Pop, Mircea
Ghițulescu, Nicolae Diaconu,
Rostás Zoltán, Adrian Popescu,
Petru Poantă, Gaál György

11

11. Ion Pop, Marian Papahagi, Peter
Motzan și I. Maxim Danciu
12. Felicia Sicoe, Aurel Codoban, Dan
Șăulean, Tudor Iosifaru, Nora
Rebreanu, Józsa T. István, Mircea
Țicudean, Laura Pavel
13. Vincențiu Iuțiu (1978)

12

13

14

15

14. *Mircea Țicudean, Tudor Iosifaru,
Aurel Codoban, Józsa T. István*
15. *Marcel Constantin Runcanu*
16. *Mihai Dragolea, Nicolae Oprea,
I. Maxim Danciu*
17. *Alexandru Paleologu și Alexandru
Vlad*
18. *Andrei Marga*

16

17

18

perioadă a paginilor maghiare. Timp de trei ani și jumătate Egyed Péter și Szócs Géza au fost redactorii maghiari. Amândoi poeți talentați. Egyed, student la filozofie, Szócs la filologie, dar tot interesat de probleme teoretice. Ei au devenit reprezentanții de frunte ai generației care a pornit sub îndrumarea filozofului Bretter György, și se manifestau în primul rând în eseuri cu subiecte teoretice-filozofice. Printre colaboratorii de seamă se aflau Ara Kovács Attila, Bretter Zoltán, Bréda Ferenc. Au reușit să facă din acele câteva pagini o revistă deschisă și spre generațiile anterioare dar au cooptat colaboratori și dintre cei mai tineri decât ei. Rubrica *Az Echinox dekameronia* (Decameronul Echinoxului) a publicat proză scurtă și poezii. Au înființat și un premiu: *Premiul Echinox*, cu care a fost distins prima dată Keszthelyi Zoltán - pe atunci elev și mai târziu și el redactor.

4. Astfel, în toamna anului 1978 filologii Beke Mihály András și Bréda Ferenc preiau redacția într-o situație mai delicată. Lor li se alătură în curând Bretter Zoltán. Cei trei folosesc cu plăcere denumirea de „trei B”, sau „BBB”. Perioada lor poate fi considerată în următorii trei ani, până în vara lui 1981 când și ultimul dintre ei, Bretter, părăsește redacția. Ei se străduiesc din plin să continue tradițiile create de tandemul Egyed-Szócs. Și într-adevăr filiera teoretică se continuă. Trebuie să amintim dezbateră pornită de Bréda cu titlul *Nomen est omen?* sau cea inițiată de Veress Károly despre demnitatea umană. Se relevă buna colaborare cu redactorii români. În 1980 apare un număr încrucișat în care 25 de autori ai paginilor maghiare publică pe paginile române. În mai multe numere articolele în limba maghiară sunt urmate de rezumate în limba română. Mai scot și numere tematice. De numele lui Beke și Bréda se leagă scoaterea unei antologii din scrierile publicate în paginile maghiare ale *Echinoxului* cu titlul *Bábel tornyán*, București, 1983.

5. Deja în perioada B-urilor, din ianuarie 1980, filologul Lőrincz Csaba intră în colectivul maghiar, iar din iunie 1981 împreună cu studentul filozof Keszthelyi András formează colectivul redacțional. Perioada de un an și jumătate se caracterizează ca o stagnare. Deși se străduiesc să continue filiera teoretică, nu prea au colaboratori. Aceasta este perioada când se reduce drastic numărul studenților și mai ales al secțiilor maghiare. Foarte mulți tineri maghiari părăsesc țara. Astfel cei doi redactori publică multe traduceri de texte filozofice, precum și proză și poezii. Dintre poezii noi se remarcă Cselényi Béla (debut în *Echinox*), Kovács András Ferenc, iar dintre prozatori Józsa Márta.

6. Urmările regimului totalitar își lasă amprenta pe paginile maghiare cel mai mult începând cu ianuarie 1983. Timp de doi ani și jumătate asistentul de socialism științific Komáromi Béla devine redactor responsabil pentru paginile maghiare. El nu publică nici un articol și se pare că nici nu își exercită prea mult rolul de îndrumător ideologic al paginilor. Dar nu găsește oameni dornici de a lucra în redacție. Filologii Asztalos Ildikó, Kovács András Ferenc, precum și filozofii Néda Zoltán, Heltai Péter, Ungvári Zrínyi Imre sunt în funcția de redactor. Tot mai des apar numere duble-triple în care și numărul paginilor maghiare se tot restrânge.

7. Din vara anului 1985 doi tineri filologi, Balogh F. András și Józsa T. István, ajung redactori ai paginilor maghiare. În mai 1987 li se alătură Balló Áron. Deși condițiile politice nu sunt favorabile, ei reușesc să ridice puțin nivelul publicației. Și ei publică mai mult eseuri. Printre

colaboratori apar Jakabffy Tamás și Feischmidt Margit. Mai rar se publică poezii de Kovács András Ferenc și Zudor János. După ce în 1988 respectiv în 1989 Balogh și Józsa termină studiile, Balló rămâne singur pentru perioada de tranziție de la sfârșitul anului 1989.

În 1989 apar patru numere, din care ultimul (nr. 3-4) este tipărit după revoluție. În acest an apar în total 6 pagini maghiare. Ele conțin mai mult proză și poezie (Rozsnyai László, Király László, Fekete Vince, Kovács András Ferenc), traduceri de drame absurde (Lőrincz Attila), un interviu cu regizoarea Kovács Ildikó, precum și o selecție din studiile filozofului Böhm Károly cu o introducere de Ungvári Z. Imre.

Primul număr din 1990 este o ediție specială, fără numerotare. Pe lângă titlu apare: *Publicație trilingvă în limbile română, maghiară, germană*. Din articolul de program, semnat de Balló, se resimte nevoia de a avea noi posibilități de publicare pentru tineret. Iar rubrica nouă *Továbbító* (Transmițător), face referiri la o nouă revistă studențească în limba maghiară care va apare în curând. În numerele 3-4/1989 și în numărul special pe lângă Balló figurează ca redactori filologul Ferenczy Judit și sociologul-filozoful Horváth István. Dar în numărul 1-2/1990 iarăși Balló este singurul redactor maghiar, iar în numerele 3-4 nici nu apare vreun nume pe acest post. Însă esurile lui Horváth István, Magyari Tivadar, Daróczy Enikő sunt de natură teoretică. O nouă rubrică de literatură, *Buvópatak*, pare mai interesantă dar nu continuă. Balló trece, în 1990, ca redactor la cotidianul *Szabadság* și devine în curând redactorul paginii săptămânale studențești *Campus*.

8. Deoarece filologul Ferenczy Judit pleacă din țară, Balló lasă redacția pe seama lui Horváth István, al cărui nume apare în colofon începând cu nr. 5/1990 și rămâne singurul redactor maghiar până la nr. 10, când i se alătură și sociologul Magyari Tivadar. Ei doi semnează încă un an paginile maghiare. După informațiile primite de Balló Áron, se pare că în toată perioada post-decembristă - indiferent de numele inclus în colofon - ei trei s-au străduit să țină în viață paginile maghiare: Balló, Horváth, Magyari. Ei se întâlneau la redacția *Szabadság* și aveau de gând să scoată o revistă studențească în limba maghiară cu titlul *Kérdőjel* (Semnul întrebării). Tot ei au colaborat la pornirea suplimentului *Campus* și *Szabadság*. Magyari Tivadar publică în nr. 10/1990 un articol program *Merre Echinox* (Încotro Echinox), în care prevestește apariția revistei *Kérdőjel* și cere manuscrise pentru paginile maghiare ale

Echinoxului. *Kérdőjel* - mai mult din motive financiare - nu a apărut, astfel că studenții maghiari s-au putut concentra începând cu 1991 mai mult asupra paginilor de la *Echinox*.

Dacă trecem în revistă materialul publicat de această a opta generație de redactori ni se înfățișează un aspect heterogen. Eseul este reprezentat mai mult de redactorul Horváth, mai apar studii de Magyari Tivadar, Fazekas Emese, dar majoritatea materialului publicat este proză: Varga Sándor, Balla István, Dombi Attila, Lázár Krisztina, Vida Gábor, Kerestely Sándor, și poezie: Fekete Vince, Markus Etelka, Jánk Károly, Sólyom Noémi, Szilágyi P. Csaba, Domokos Johanna, Lakatos Mihály, Hubbes László. Doar o singură încercare cu oarecare perspectivă a redactorilor se remarcă: în nr. 9/1990, ei publică un concurs pentru eseuri și proză. În nr. 1-2/1991, sub titlul *Fără comentarii*, aflăm că nu s-a prezentat nici o operă la acest concurs. Tot aici trebuie să menționăm că în anul 1990-1991 majoritatea numerelor au fost doar de 12 pagini din care o pagină, o pagină și jumătate a revenit redacției maghiare.

9. În vara anului 1991 redacția maghiară - cu funcția de redactor responsabil - este preluată de studenta de la filologie Hodor Adél. Numele ei apare în nr. 7-8/1991 și rămâne în colofon timp de doi ani și jumătate. Din ianuarie 1993 are ca ajutor pe filologul Sántha Attila pe post de redactor. Începând cu nr. 9/1993 Sántha devine redactor responsabil până la sfârșitul anului. Hodor își începe activitatea cu articolul program *Echinox redivivus* și declară că vrea să continue tradițiile echinoxiste moștenite de la generațiile Egyed, Szócs, Bréda. Această perioadă (a noua) se caracterizează printr-o oarecare stabilitate. În fiecare număr apar 2-3 pagini maghiare, iar majoritatea materialului publicat intră în domeniul prozei și poeziei. Poezie publică Egyed Emese, Cselényi Béla, Zudor János din generațiile anterioare precum și Kelemen Hunor, Varga József, Domokos Johanna, László Noémi, Orbán János și Benó Attila. Printre prozatori apar Bréda Ferenc, Láng Zsolt, Bíró Ferenc, Kali Kinga, Kelemen Hunor. Se publică mai multe traduceri - Hodor Adél - și doar câteva studii și eseuri. Este de semnalat legătura mai strânsă dintre cenaclul *Bretter György* și paginile maghiare din *Echinox*. Sunt publicate poezii discutate în cenaclu și păreri participanților. În nr. 1-2/1993 găsim șapte articole - cronici teatrale - legate de aniversarea a 200 de ani de la începutul reprezentațiilor teatrale la Cluj. Iar în nr.

6 Kelemen Hunor și François Bréda pornesc o discuție pe tema *Transzközép irodalom*, care însă nu prea are ecou.

10. În 1994, cu primul număr aniversar: 25 de ani de apariție, redacția maghiară este preluată de către doi studenți de la filozofie: Thamo Csaba, redactor responsabil, și Csoma Enikő. În acest prim număr găsim scurta biografie a 28 de redactori maghiari ai *Echinoxului*. Cei doi rămân redactori timp de peste 4 ani și în această perioadă putem asista la declinul paginilor maghiare. Tot *Echinoxul* intră într-o situație de criză. Numerele sunt duble-triple, din care 1-2 pagini revin redacției maghiare, iar redactorii maghiari de multe ori umplu acest spațiu doar cu unul-două articole. În 1997-1998 o serie de numere apar fără pagini maghiare, doar din cauză că redactorii n-au prezentat nici un material. În această a zecea perioadă de redacție, Thamo Nagy Enikő, Jankó Szép Yvette, Ambrus Tibor publică proză, Máté Adél, Sándor Szilárd, Király Zoltán, Lázár Lehel, Székely Sebestyén György, poezie, iar Berszán István și Kovács Binder István semnează studii. Două numere sunt mai reușite și interesante. Aceștia se integrează în tematica numărului întreg. Numărul 6-7-8-9/1995 are ca temă *Generația '90*. Aici sunt prezentați acei tineri scriitori care au scos primele volume după 1990. Redactorii maghiari prezintă 11 astfel de tineri scriitori, majoritatea cu fotografia primului volum. Numărul 10-11-12/1996 este dedicat lingvistului Eugen Coșeriu, pe paginile maghiare Dimén László prezintă analiza unui volum de Coșeriu.

Este clar că perechea Thamo-Csoma n-au mai colaborat cu redacția cam din vara anului 1997.

11. Începând cu numerele 4-5-6/1998 studentul teatrolog K. Kovács István preia funcția de redactor responsabil pentru paginile maghiare. Aceasta se și simte: din când în când apare câte o pagină maghiară publicând în bună parte articole legate de teatru. În afară de redactor, Vajda Noémi, Köllő Katalin publică în acest domeniu. Mai apar poezii de Lokodi András și studii de Berszán István (literatură) și Könzei Csongor (etnografie). După un an cu puține rezultate – începând cu nr. 4-5-6/2000 - Boros Loránd devine redactor responsabil. El fiind student la

filologie ar putea da o viață nouă paginilor maghiare. Rămâne însă pe acest post până la sfârșitul anului și doar o dată, în numărul 10-11-12/2000 reușește să scoată trei pagini maghiare, cu un studiu de Kovács István și două poezii de Király Zoltán. Prin urmare nici el nu s-a străduit să facă față sarcinilor redacționale.

Astfel nu-i de mirare că în Seria nouă a *Echinoxului* pornită în 2001 nu mai figurează nici un redactor maghiar. Doar ocazional apar ici-colo articole, poezii în limba maghiară.

În încheiere trebuie să precizăm că paginile maghiare ale *Echinoxului* au avut un rol de seamă în cultura maghiară în anii '70, după aceasta a urmat o stagnare, iar în anii '90 un declin. În perioada postdecembristă au apărut o serie de reviste în limba maghiară care au publicat cu promptitudine scrierile tinerilor, ba au dat și onorarii. Prin urmare doar puțini erau interesați să publice în *Echinox*. Cu atât mai mult cu cât scrierile de aici au ajuns la un număr mic de cititori maghiari. Din păcate nu s-a găsit nici un redactor maghiar pe la sfârșitul anilor '90 care să simtă vocația pentru menținerea acestor pagini. Dintre redactorii și colaboratorii paginilor maghiare unii deja au devenit scriitori consacrați, alții politicieni, redactori șefi, oameni de știință, cadre universitare cu zeci de volume apărute în țară și în Ungaria. ■

■ Pier Paolo Pasolini (1922 - 1975)

Jurnal

Adult? Niciodată – niciodată, precum existența care nu se maturizează – rămâne mereu neacoaptă, din splendidă zi în splendidă zi – eu nu pot decât să rămân fidel admirabilei monotonii a misterului. Iată de ce, în fericire, nu m-am abandonat – iată de ce în neliniștea vinilor mele nu am atins niciodată o remușcare adevărată. Egali, mereu egali cu inexprimatul, la originea a ceea ce eu sunt.

Poet al cenușilor

(Fragment)

La Roma, din '50 până astăzi, august 1966, nu am făcut altceva decât să sufăr și să lucrez vorace. Am predat, după ael an de șomaj și sfârșit al vieții, într-o școală privată, pentru douăzeci și șapte de dolari pe lună: între timp tatăl meu ni s-a realăturat și nu vorbeam niciodată despre fuga noastră, a mea și a mamei mele. A fost un lucru normal, o strămutare în doi timpi. Locuim într-o casă neacoperită și netencuită, o casă de săraci, la capătul periferiei, aproape de o închisoare.

Traducere

Era o palmă de praf în timpul verii, și mlaștină iarna – Dar era Italia, Italia nudă și fremătătoare, cu băieții ei, femeile ei, „mirosurile ei de iasomie și ciorbe sărace”, apusurile pe câmpurile Aniene, grămezile de gunoaie, și, în ceea ce mă privește, visurile mele întregi de poezie. Totul putea, în poezie, să aibă o soluție. Îmi părea că Italia, descrierea ei și destinul ei, ar fi depins de ceea ce eu scriam despre ea, în acele versuri îmbibate de realitate imediată, acum deloc nostalgică, de parcă aș fi câștigat-o cu sudoarea mea – Nu conta faptul că eu, în anumite zile, nu aș fi avut nici măcar suta de lire pentru a-mi rade barba la bărbier,

figura mea economicoasă, deși instabilă și nebulă, era în acel moment, din multe puncte de vedere, asemenea acelorale oamenilor între care locuim: în asta eram chiar frați, sau cel puțin egali – De aceea, cred, am putut atât de mult să-i înțeleg –

Traducere de
IOSIF FELVINȚI

N. red.: Precizăm că și în numărul 29/2003 tra- ducerile și prezentarea lui Pier Paolo Pasolini îi aparțin tot lui Iosif Felvinți.

Ipostaze plotiniene

■ Alex Moldovan

Coincidența face ca, simultan, două proiecte de editare a operei lui Plotin în limba română să pună capăt perioadei în care singura modalitate de întâlnire cu aceasta era în ediții străine, Plotin fiind singurul mare filosof antic rămas aproape în întregime netradus la noi. Ediția de care ne vom ocupa aici a apărut la Editura Humanitas și ni-l oferă, într-un prim volum dintr-o serie preconizată ca având trei, pe Plotin în traducerea lui Andrei Cornea.

Avem de-a face, în acest caz, cu publicarea primelor douăzeci de tratate ale *Enneadelor* în ordinea cronologică a producerii textelor și nu în cea rezultată în urma controversatei sistematizări tematice operate ulterior de către Porfir, principalul discipol și prim editor al lui Plotin. Se știe că cele șase *Enneade*, fiecare conținând câte nouă tratate, sunt rezultatul unei forțări a materialului pre-existent în granițele constrângătoare ale unei ordonări cu aparență sistematică. Se presupune că cifra cinci-zeci și patru (de tratate) rezultată în urma împărțirii, ar fi exercitat asupra lui Porfir o oarecare fascinație legată de mistica pitagoreică a numerologiei. Cazul nu este singular, să ne amintim că și *Voința de putere* a lui Nietzsche nu este altceva decât o colecție de reflecții, un construct postum neautorizat, rezultat în urma operării târziu asupra unui material brut, nefinisat. Plotin însuși nu a dat nume nici unuia dintre tratatele sale, acest lucru fiind lăsat la latitudinea fiecăruia dintre discipolii săi

în parte, numele pe care astăzi le cunoaștem reprezentând alegerea aceleiași Porfir.

Despre Plotin se poate spune că este cel mai important reprezentant al unei tradiții filosofice pe care chiar el o inaugurează, *neo-platonismul*, și care își propunea ca scop manifest resuscitarea spiritului filosofiei lui Platon; rezultatul la care Plotin a ajuns în cele din urmă a fost o doctrină care, combinând laolaltă elemente aparținând doctrinelor platoniciene, aristotelice, pitagoreice și stoice - nemaipunând la socoteală influențele ne-elenice, în special orientale, presupuse, de asemenea, a-l fi influențat - depășește cu mult statutul de simplă exegeză, atingând mai degrabă înălțimea de idei a unui sistem de sine stătător.

Timp de un secol neo-platonismul a fost filosofia dominantă a Europei, acesta fiind la rândul său o influență majoră asupra chiar gândirii creștine, o punte de legătură între filosofia vechii Grecii și cea medievală. Apofatismul lui Pseudo-Dionisie Areopagitul pare a fi fost imposibil de teoretizat fără premisele stabilite de către Plotin, la care găsim originea ideilor care au determinat interpretarea lui *Parmenide* în termenii teologiei negative. Sfântul Augustin era, de asemenea, familiarizat, prin intermediul unei traduceri latine, cu cel puțin o parte a operei plotiniene pe care continuă să o frecventeze și după creștinare. În perioada Renașterii, Marsilio Ficino publică, pentru uzul Academiei platoniciene din Florența, o nouă tra-

ducere latinească, însoțită de rezumate și comentarii. Goethe, Novalis, Schelling și Hegel îl citează, de asemenea, pe Plotin, la care se și raportează într-un mod consistent.

Pentru cei aflați la ora primului contact cu filosofia lui Plotin, de o extremă utilitate se dovedește a fi masivul studiu introductiv cu care Andrei Cornea își însoțește traducerea. Pe lângă o introducere în terminologia specifică și o prezentare a fundalului cultural - filosofico-religios - care a permis dezvoltarea unei astfel de gândiri, mai găsim aici trimiteri generoase la diferiți exegeți și cunosători ai lui Plotin, precum și istoria diferitelor traduceri de-a lungul timpului, fie ele mai mult sau mai puțin reușite. Pe de altă parte, lipsa textului original, în greacă, care ar fi facilitat celor cu adevărat interesați o mai mare și profundă apropiere de intimitatea gândului și spiritului plotinian, este deplănsă de către chiar traducător.

Obscur, uzând de un limbaj eliptic, Plotin nu se lasă ghicit, la fel ca orice alt gânditor important, decât după tatonări succesive și insistente. Unul dintre motivele cele mai pregnante este, cred, și acela că departe de a fi un popularizator ieftin al lui Platon, el se adresa unui cerc drastic restrâns de inițiați, a căror familiarizare cu concizia și echivocul inerente comunicării filosofice era una profundă. Că Plotin era, într-adevăr, și profesor de filosofie, după cum dl. Cornea subliniază în prefață, este perfect adevărat; dar mai mult decât atât, astfel de preocupări necesitau din partea celor ce se consacrau studiului o implicare existențială totală care astăzi, dacă nu lipsește, este una de suprafață, fie ea și semnificativă. ■

Un Leibniz inedit

■ Alex Moldovan

La editura clujeană Grinta a apărut cu puțin timp în urmă a doua dintre lucrările de referință ale filosofiei germane și universale. Este vorba despre *Noi eseuri asupra intelectului uman* aparținând gânditorului german Gottfried Wilhelm Leibniz. Încă de la început se cuvine să menționăm un fapt important: avem de-a face cu o lucrare inedită la noi, cu o primă traducere în limba română a acestui text. Traducerea aparține în parte academicianului și profesorului de filosofie Alexandru Boboc care, în calitate de conducător al unui colectiv care le mai cuprinde pe Mihaela Pop, respectiv pe Delia Șerbănescu, a și supervizat demersul comun. În legătură cu prezenta lucrare trebuie amintit că ea, la fel ca și *Monadologia*, a fost scrisă în limba franceză. Avem, deci, de-a face cu un text redactat și scris în limba lui Voltaire; dar, după cum spune și profesorul Boboc, acesta are toate aparențele unui gândit în germană și ca urmare comparația cu o traducere în germană a lucrării a lămurit unele aspecte problematice pe care terminologia folosită le ridică.

Puternica personalitate a lui Leibniz nu s-a limitat la un unic domeniu, cel al filosofiei. Preocupările sale au vizat domenii precum politica, matematica, legislația, economia, arhitectura sau tehnologia; de asemenea s-a preocupat de proiectul apropierii dintre diferitele confesiuni creștine. Referindu-se la acesta, enciclopedistul Denis Diderot nota în 1765 că „acest om a adus Germaniei singur tot atâta faimă câtă au adus Greciei Platon, Aristotel și Arhimede laolaltă”. Cuvintele acestea erau la fel de adevărate atunci ca și în zilele noastre. La un prim și cel mai gene-

ral nivel istoria filosofiei îl consemnează pe Leibniz ca filosoful monadelor, numele său rămânând strâns legat de *Monadologia*, cea mai cunoscută lucrare a lui și singura destinată dintru început publicării imediate. Opusculul, întins pe mai puțin de o sută de pagini împărțite în nouăzeci de paragrafe, pe lângă faptul că este un moment de cotitură, reprezintă un monument de concizie, de o extraordinară concentrare ideatică, în acest aspect negăsindu-și un egal, poate, decât peste vremuri, în covârșitorul *Tractatus Logico-Philosophicus* al lui Wittgenstein.

Redactate în perioada 1703-1704, *Noile eseuri* nu vor vedea lumina tiparului decât în 1765 (!), deci la șazeci și unu de ani de la scriere și la patruzeci și nouă de la moartea lui Leibniz, survenită la 14 noiembrie 1716. Motivul? Această lucrare pornește ca un răspuns, de fapt ca o critică, la o altă lucrare care a făcut carieră în epocă, și anume *Eseu asupra intelectului omenesc* a filosofului englez empirist John Locke. Acesta murind în 1704, Leibniz a considerat că nu ar fi corect ca disputa să continue cu unul dintre locutori dispăruți. Astfel că se vor scurge mai bine de șazeci de ani până ce textul va apărea în *Oeuvres philosophiques latines et françaises de feu Mr. Leibniz*. Deși nu chiar la fel de celebre precum *Monadologia*, *Noile eseuri* nu reprezintă altceva decât o altă poartă de intrare în miezul aceleiași filosofii, o alternativă aflată, poate, mai la îndemână. Cartea împrumută forma consacrată a dialogului, în cazul de față fiind vorba despre o ipotetică discuție ce se poartă între două personaje, Théophile și Philalèthe, de fapt personificări ale lui Leibniz, respectiv Locke. Textul lui Locke este, desigur, doar

punctul de plecare al unei complexe dezvoltări a propriului sistem filosofic și nu este singurul la care Leibniz se raportează. Volumul, structurat pe scheletul a patru mari capitole (sau Cărți) - *Despre ideile înmăscute*, *Despre idei*, *Despre cuvinte* și *Despre cunoaștere* - îi prilejuiește lui Leibniz o amplă desfășurare împotriva a diferite concepții filosofice aflate atunci în vogă. Lui Descartes, pentru care întinderea era substanța lucrurilor, Leibniz îi opune perspectiva concepției sale atomiste; atomul său, însă, căruia îi dă numele de monadă - din grecescul *monas*, „unu” - este unul indivizibil, lipsit de corporalitate; este energie. Concepția senzualistă a empiriștilor conform căreia *nilhil est in intellectu, nisi prius fuerit in sensu* este combătută hotărât de către Leibniz, care nu negă importanța pe care o au simțurile în cadrul procesului de cunoaștere, dar le acordă un rang inferior. Pentru el rolul percepțiilor senzoriale nu este acela de a furniza idei *din afară*, ci acela de a le trezi la viață și a le clarifica pe cele care există deja în minte în stare de potență.

Influența pe care acest gânditor a exercitat-o asupra posterității este imensă și nu se oprește la domeniul strict al filosofiei; contribuțiile acestuia la teritoriul precum matematicile (unde a inventat calculul diferențial), fizica atomică și psihanaliza sunt acum recunoscute unanim; dar mai mult, unul dintre cei mai importanți scriitori ai secolului douăzeci cum este Michel Tournier dezvoltă ca întâlnirea pe care a avut-o cu monada lui Leibniz a avut pentru el însemnătatea unei revelații. ■

David Prodan - istoric al țărănimii

■ Ioan-Aurel Pop

David Prodan ar fi avut astăzi 101 de ani de viață pământescă, dacă soarta nu ar fi vrut ca, în urmă cu un deceniu, să treacă în viața veșnică. Deși a fost unul dintre cei mai mari istorici români din toate timpurile, a trecut prin lume cu discreție și cumpătare, cu bună cuviință și serenitate. De la începutul deceniului al șaptelea al secolului trecut, Profesorul a părăsit treptat agitația cotidiană a instituțiilor oficiale în favoarea unei intense și autentice trăiri intelectuale. În urma unei asemenea reclusiuni, în parte impuse de alții, în parte autoimpuse, urmate de o izolare aproape completă de lumea dezlănțuită, a rezultat o operă de benedictin, unică prin profunzime și dimensiuni. A fost una dintre cele mai demne și mai sincere forme de protest intelectual contra regimului comunist din România.

David Prodan descindea din stirpea nobilă a țăranului român, dar a fost dăruit cu neclintirea convingerilor și cu erudiția învățaților Școlii Ardelene. El s-a condus în viață după testamentul lăsat urmașilor de un faimos antecesor, anume de poetul latin Vergiliu, care spunea că "munca stăruitoare învinge orice" (*Labor omnia vincit improbus*). Esența mesajului său este, de aceea, simplă și profundă: munca stă la temeiul oricărei autentice împliniri. Prin urmare, aidoma atâtor creatori cunoscuți sau anonimi, Istoricul a închinat pe mai multe mii de pagini un imn muncii. Acest imn a fost ilustrat deopotrivă prin metoda istorică practică și prin concepția sa despre trecut. A muncit singur neobosit pentru reconstituirea trecutului, dar din complexitatea vieții de odinioară a ales, cu deosebire, descifrarea rosturilor țărănimii.

Studiul țărănimii transilvane din evul mediu și din epoca modernă avea pentru David Prodan mai multe semnificații. Întâi, era vorba despre istorie socială, adică despre o temă predilectă, cu posibilități nelimitate de desfășurare. Prodan credea, ca și Lucien Febvre, că nu omul ca individ trebuie privilegiat de istoric, ci societatea, comunitățile umane, grupurile de oameni, acelea care modelează destinul omeniului după logica "duratei lungi" (despre care vorbea Fernand Braudel). În al doilea rând, era un act reparator, fiindcă istoricii de până la el studiaseră mai mult aspectele spectaculare ale trecutului, lupta pentru putere, strălucirea elitelor etc., uitând adesea că peste 90% dintre oameni nu dețineau puterea și nu erau stăpâni, ci supuși, lucrători cu brațele în vederea producerii celor necesare traiului. Erau necesare și istoria politică, și cea militară, și istoria culturii scrise, și descifrarea rosturilor diplomației, ale comerțului, ale monedei etc., dar munca tăcută și anonimă de ce să fi fost menită dezinteresului sau chiar disprețului? Era o istorie a majorității populației, istorie rămasă "minoră" prin precaritatea izvoarelor și prin lipsa de preocupare a specialiștilor. Firește, marxismul și regimurile comuniste au trasat artificial "direcțive" pentru studiarea trecutului muncitorimii și țărănimii, însă rezultatele au fost de cele mai multe ori modeste, fiindcă accentul trebuia să cadă invariabil pe "lupta de clasă" și pe alte sloganeuri, pe de o parte și fiindcă istoricii înregimen-

tați erau, în general, cu pregătire slabă, pe de altă parte. Aceasta poate să fie și a treia explicație a opțiunii lui David Prodan: având o foarte temeinică pregătire de specialitate, mai ales în domeniul științelor auxiliare ale istoriei, un stagiu îndelungat în arhive și un doctorat luat încă în perioada interbelică, Istoricul știa că, în ciuda regimului comunist, poate da la iveală o istorie autentică a țărănimii. În al patrulea rând, studiind detaliat țărănimia transilvană din secolele XIV-XIX, David Prodan știa bine că aduce la lumină istoria propriului său popor, istoria românilor. La românii transilvani, mai mult decât la alte popoare și populații din Europa Centrală, este valabilă ideea că elitele sociale au fost doar un segment infim din totalul populației. Încă din evul mediu, clasa nobilă (feudală) a românilor din Transilvania s-a redus treptat din punct de vedere numeric, dizolvându-se în mare măsură în cadrul nobilimii maghiare și al țărănimii. Ungaria - stat catolic cu "misiune apostolică" - din care a făcut parte și Transilvania până în secolul al XVI-lea, nu a admis între structurile sale de putere o elită ortodoxă și românească. Biruința Reformei religioase în secolul al XVI-lea a făcut ca lumea transilvană să fie și mai exclusivistă: societatea era condusă de "trei națiuni (nobilimea ungară, sașii, secuii) și patru religii (calvini, luterani, unitarieni, catolici)", care erau o minoritate în raport cu masa populației supuse, rămasă ortodoxă și românească. Istoriicii Transilvaniei se ocupaseră mult de structurile puterii, adică de stări, devenite în secolul al XV-lea *nationes*, de catolicism și de confesiunile născute prin Reformă, de impunerea stăpânirii Regatului Ungariei, de așezarea și colonizarea în Transilvania a sașilor și securilor etc., dar lăsaseră la o parte ceea ce li se părușe a fi nespectacular, adică trecutul majorității populației, ajunse aservite. Acest trecut al clasei supuse, al iobagilor (serbilor) se confunda până la un punct cu trecutul național al românilor. În fine, studiind istoria iobăgiei, David Prodan se apleca asupra rădăcinilor familiei sale de truditari ai glicii, aducea un omagiu tuturor generațiilor de țărani din satul Cioara (unde se născuse) și din toate satele iobăgite ale Transilvaniei.

Convingerea profesorului era că nu prin număr se face istoria, ci prin calitate și valoare - de aceea, nu a neglijat niciodată elitele - însă admira profund civilizația și cultura rurală, de la ingenioasele tehnici de cultivare a pământului sau de valorificare a produselor animale, până la încrustațiile în lemn, covoarele de lână sau versurile populare. A fost pătruns de gândul că țărănimia, situată la baza piramidei sociale, producând cele necesare traiului, a făcut societatea să funcționeze. De aceea, mecanismele funcționării țărănimii i s-au părut esențiale și s-a simțit dator să le descifreze cu toată responsabilitatea și dorința de adevăr.

David Prodan a scris șase volume de istorie a țărănimii aservite din Transilvania, dacă se lasă la o parte cele două masive volume dedicate unei "izbucniri violente", anume răscoalei lui Horea din 1784-1785. Primele trei volume se ocupă de țărănimia dependentă din secolul al XVI-lea, după cum indică titlul, dar, în fapt, ele se referă la

toată geneza și evoluția țărănimii transilvane, începând cu secolele XIII-XIV. Următoarele două volume tratează iobăgia transilvană în secolul al XVII-lea, iar un alt volum distinct schițează problematica țărănească în același spațiu, de la 1700 la 1848. În acest ultim an, revoluția a desființat oficial această servitute a țăranului. Profesorul a pornit analiza de la două seturi de documente fundamentale ale trecutului transilvan, pe care le-a studiat separat și în corelație. Este vorba despre înțelegerile încheiate între nobilime și țărani răsculați în Transilvania în 1437, în zona satelor Bobâlna (atunci Olpret) și Apatiu, pe de o parte și de hotărârile "dietei sălbatice" de la Timișoara, din 1514, plus codul de legi numit *Tripartitum* (1517), determinate de războiul țărănesc condus de Gheorghe Doja (Dozsa György), transformat din cruciadă antiotomană în răzvrătire socială, pe de altă parte. Clauzele cuprinse în aceste documente, coroborate cu multe alte izvoare, l-au ajutat pe istoric să descifreze statutul deplin a țărănimii dependente din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și alte zone, pornind din secolele XIII-XIV și până în cel de-al XVI-lea veac. Întâi au fost studiate "sarcinile feudale", adică obligațiile țăranilor față de stăpânii lor direcți: censul (în bani), dijmele și darurile (în natură sau în produse), munca sau lucrul precum și *quingagesima ovium*, adică satul oilor (obligația exclusivă a românilor, cunoscută în toată Transilvania, și datorată regelui, dar concesionată feudalilor); apoi au fost analizate monopolurile senioriale (morile, crăsmăritul, vămile, pescuitul, vântul), judecarea și moștenirea iobagului, dreptul său de strămutare de pe o moșie pe alta, obligațiile publice, mai ales militare ale acestuia etc.

După lămurirea aspectelor "teoretice", presărate, firește, la fiecare pas, cu ilustrații concrete culese din izvoare, cu exemple, cu argumente, se trece la studiile de caz, pe domenii feudale. Funcționarea sistemului este urmărită până

la 1848, pe baza regulilor fixate în evul mediu, cu toate modificările aduse în epoca modernă. Între "legi" și realități sunt semnalate numeroase inadvertențe, deosebiri, abuzuri. În centrul tratării se află, cum spuneam, comunitățile rurale, satele sau, mai precis, domeniile feudale, cele care conferă specificitate lumii medievale. Domeniile feudale sunt analizate în funcție de cuprinsul lor uman, dar și de înzestrarea lor cu inventar agricol viu și mort, de statutul locuitorilor lor, de obligațiile lor, de structura pământurilor, de economia domeniilor etc. David Prodan a demonstrat că unitatea feudală nu era individul, ci "casa de iobagi" (familia țăranelor), generatoare de noi unități iobăgești, că unitatea de impunere era sesia sau echivalentele ei, adică temeiul economic indispensabil al casei de iobagi. Familia și sesia - spune Profesorul - "sunt baza producției și prestațiilor, temeiul solid al domeniului feudal și al producției sale". Pornind de aici, Istoricul a elaborat un tablou realist al societății feudale, în ciuda direcției imprimate de istoriografia oficială de partid. El nu a scos la lumină "țărani crunt exploatați" și "stăpâni feudali nemiloși", ci a demonstrat că era împotriva intereselor stăpânilor să destrame familia și sesia iobăgească și că, dimpotrivă, scopul nobilului nu putea fi decât întărirea acestei "duble unități" și crearea a cât mai multe și mai solide astfel de unități.

Țăranii lui David Prodan ni se înfățișează exact așa cum se desprind ei din studiul a zeci de mii de izvoare. Majoritatea lor covârșitoare în Transilvania sunt dependenți, adică nu mai trăiesc pe pământurile lor, ci pe domeniile stăpânilor. Acest fapt îi face dublu dependenți de stăpân: mai întâi, ei sunt dependenți economic, fiindcă nu sunt proprietarii sesiei pe care o lucrează, iar de la un timp (oficial din 1514) ei ajung și dependenți sub aspect juridic, pentru că sunt "legați de glie", adică nu mai au drept de liberă strămutare. Faptul echivalează în viziunea lui David Prodan cu serbia. Dar legătura - demonstrează Istoricul - nu este numai dinspre țăran spre nobil, ci și invers. Nobilul nu poate trăi fără țărani, fără munca lor, nu poate lucra pământul decât cu ajutorul țăranilor, fiindcă aceștia au în proprietate uneltele și vitele. Prin urmare, între stăpâni și supuși există un fel de "contract" tacit, care permite funcționarea societății. Sunt date uneori, când este cazul, exemple de țărani cu situație economică prosperă, proprietari a sute de oi, zeci de porci, multe perechi de vite, ai unor case și curți înfloritoare etc., precum și exemple de "nobili de o sesie", mai săraci decât unii țărani, fără mijloace suficiente de subzistență, dar mândri de titlul lor de noblețe. Evident însă, în ansamblu, nobilimea avea o situație bună și foarte bună, era o stare sau națiune recunoscută, adică un grup privilegiat (deși eterogen), iar țăranimea dependentă era lipsită de orice privilegiu, avea mai ales obligații sau sarcini, suporta pe umerii săi întreținerea comunității, dar nu se bucura de avantaje. Această stare putea uneori genera dezechilibre grave, aducătoare de "izbucniri violente", cum numește Istoricul revoltele țărănești.

Țăranul lui David Prodan este întâi de toate om, de orice limbă și confesiune, dar, prin număr și pondere în Transilvania, acesta este român. Țăranul este prototipul românului medieval transilvănean, fiindcă elita era de la o vreme cvasitotal neromânească, iar preoții răsăriteni (liderii românilor) erau și ei țărani dependenți. Prodan constată că românii sunt "prezenți copios în toate muncile grele, pe sol și sub sol deopotrivă, în masa muncii pe care s-a clădit edificiul social și politic al țării", că "ei poartă covârșitor și jugul

muncii servile, al iobăgiei, șerbiei", că "ei sunt și cei care le trag, înaintea altora, consecințele", "după cum tot ei sunt și cei excluși, în schimb, din rândul cetățenilor țării, fiilor patriei, «tolerați» fiind *usque ad beneplacitum regnicolarum*". Țăranul dependent transilvănean (în sens teritorial larg), în covârșitoare majoritate român, are, în viziunea lui Prodan, un dublu handicap, pe de o parte social-economic și pe de alta etno-confesional. Istoricul constată că, mai ales începând cu secolul al XVI-lea, discriminarea țăranilor români îmbracă forma unor decizii dietale, cu valoare de lege. Ni se dezvăluie astfel imaginea unor țărani marginalizați, deopotrivă ca șerbi și ca români, obligați la un statut precar și perisabil, lipsiți de confort și instruire, acceptați parțial de nevoie, fiindcă produceau cele necesare traiului. Acest statut de subordonare este văzut ca o marcă a situației românilor din Transilvania, în comparație cu "națiunile" dominante, până în secolul al XX-lea. Românii au fost cu precădere țărani, lipsiți de averi notabile, de instruire înaltă tocmai ca urmare a statutului lor inferior, consfințit prin legi.

Țăranul lui David Prodan este realist; nu este înfrumusețat și nici demonizat. Prodan nu s-a ocupat de țăranime pe linia unor curente tradiționaliste cum erau "sămănătorismul" și "poporanismul" și nici în spiritul marxismului. El nu a făcut "elogiul satului românesc" și nu a adus "laudă țăranului român", în maniera artistică de înaltă ținută în care au făcut-o Lucian Blaga și Liviu Rebreanu. Prodan a operat cu metoda istoricului și a dat la iveală o frescă socială bazată pe veridicitate. Blaga, Rebreanu și Prodan au în comun cadrul satului românesc transilvănean, moștenirea tradiției rurale, dar primii doi au operat cu mijloacele specifice artei literare, iar ultimul cu metodele științei. Artistul recrează realitatea, în acord cu talentul și imaginația sa, pe când istoricul reconstituie realitatea, în funcție de criteriul adevărului. David Prodan, deși apreciat de unii exegeți ca "artist" și "stilist", datorită clarității, preciziei și conciziei scriiturii sale, datorită limbii sale românești de mare frumusețe și armonie, nu s-a considerat altceva decât un om de știință. Avea oroare de "hibridizii contra naturii", de amestecul fals al artei cu știința, de "eseul istoric" care nu exprima nici adevărul, nici frumosul. Prin urmare, misiunea istoricului era, conform autorului invocat, descoperirea adevărului. Firește, Prodan, care era un profund cugetător și cunoștea filosofia de la Socrate, Platon, Aristotel, Leucip, Democrit și Epicur până la

pragmatismul american actual, nu căuta adevărul absolut, adevărul total, adevărul unic. Profesorul cunoștea bine limitele minții omenești și știa că omului, fie el și om de știință, nu-i este îngăduit decât adevărul relativ sau o seamă de adevăruri. Pe aceste adevăruri ale trecutului le căuta cu înfrigurare, fiindcă privea trecutul ca pe o lume prezentă pentru cei care au făcut-o. Trecutul lui Prodan nu era mort, era doar acoperit de uitare și trebuia dezvelit, relevat, arătat. Profesorul nu a avut niciodată teamă de necunoaștere, de trecutul "întunecat", de uitare, fiind convins că istoricul are menirea și puterea refacerii tablourilor vechi.

David Prodan a fost, cu mult înainte de a exista comunism în România, adeptul materialismului, sub aspect filosofic și al social-democrației, sub aspect politic. Dar nu a făcut nici filosofie, nici politică, ci s-a ocupat cu o competență extraordinară de trecut. A ales din trecut, cu simțul său de dreptate și echitate, pe cei marginalizați, pe cei mici, pe cei adesea disprețuiți, dar pe care se rezema întreaga societate. A închinat un imn muncii anonime, muncii tăcute, muncii făuritoare de valori perene. Chiar și când a scris *Supplex Libellus Valachorum*, avea mereu în minte familiile de țărani din care se ridicaseră prin credință și școală autorii petițiilor românești din secolul al XVIII-lea și ai scrierilor savante ale Școlii Ardelene. Elita intelectuală românească din veacul luminilor provenea din țărani și avea în sine îndărătmicia muncii țăărănești.

În acest fel, devenit un dascăl al neamului său, Istoricul ne-a învățat că dragostea pentru trecut înseamnă dragoste de viață, că viața omenească se derulează în comunități de toate felurile, inclusiv universale, europene și naționale, că națiunile formează un mare concert, în care românii au locul lor distinct. Soarta a voit ca acest loc să fie personalizat timp de circa un mileniu de civilizația rurală românească, de personajul colectiv numit țăran - adică de omul țării - și preocupat de rostul muncii. Ocupându-se de țăranime în maniera în care a făcut-o, David Prodan ne-a oferit o lecție de aleasă demnitate, ce dezvăluie un tulburător mesaj: *munca stăruitoare explică viețuirea și supraviețuirea românilor ca popor.*

Cealaltă Americă sau despre câteva repere ale discursului anti-american

■ Marius Jucan

Una dintre revelațiile șocante sortite americanilor după septembrie 2001 a fost prăbușirea iluziei că măreția Americii era deopotrivă recunoscută și admirată în lume, poate mai mult decât oricând atunci, în împrejurările unui moment tragic. Recunoașterea nu făcea însă casă bună cu admirația, și chiar dacă pentru majoritatea vocilor care criticaseră înaintea Americii le era acum greu să nu crediteze în grandoarea suferinței unicității realizărilor Americii, admirația era departe de a fi sentimental general. Mai degrabă, un fel de compătimire mută, o stranie senzație de teamă, combinată cu ușurarea că alții nu au fost și nu vor fi ținte vii, așa cum au simțit și simt că sunt milioane de americani. Dacă pentru câteva zile lumea putea spune odată cu titlul unui articol din ziarul *Le Monde*, „Nous sommes tous des américains” („Suntem toți americani”), solidaritatea spectaculoasă avea să se vestejească prea repede în zgârcenia de sentimente și energie morală, dar mai ales de bani, atunci când veni vorba de prinderea autorilor din umbră a atentatelor. Peste ruinele reale ale turnurilor gemene s-au suprapus ruinele visului unei Americi admirate și iubite, în care americanii, și nu doar ei, au crezut unii cu can-doare, iar alții poate cu aroganță. Poate că America a meritat ceea ce a pățit, au crezut unii, poate că America nu va mai fi niciodată ceea ce a fost, au sperat alții. America era în cumpănă. Dar cum nu de puține ori cumpăna istoriei fusese sfătuitorul Americii, nici de data aceasta America nu a rămas singură. Cu toate acestea, o anume singurătate nu putea fi evitată. Nici cea a „nivelului zero” unde se înălțaseră odinioară semețele turnuri, nici cea a impresiei de vulnerabilitate ori expunere, care era menită să înțepenească gâtul trecătorilor din cu totul altă parte decât din direcția imprezvizibilă a deflagrației bombelor umane. O altă singurătate fusese confecționată de un anume tip de discurs, pe care americanii îl auziseră ani la rând, cu care trăiseră și se obișnuiseră poate, cel anti-american. O altă Americă, necunoscută americanilor, ori *cealaltă* Americă fusese croită de imagologia acestui discurs ce se născuse înainte de 2001 și avea să continue și după acest an.

Deși avertizată asupra intensificării discursului anti-american după sfârșitul războiului rece, lumea americană nu l-a considerat totuși pericolul iminent al epocii. Și poate nici nu era, așa cum evoluase din anii '60, dacă nu ar fi părăsit răsfațul intelectualilor de stânga și al tuturor ideologilor *chic* care își făcea un renume monden din ridiculizarea Americii. Dacă nu ar fi coborât, la un moment dat în stradă. Nu vom insista, din motive de spațiu, asupra rașunilor care au determinat schimbarea și radicalizarea de proporții a discursului anti-american. Potențat de resurse noi, religioase, ideologice, culturale și politice, discursul anti-american a exploatat o combustie difuză de sentimente anti-americanice, unele dintre acestea demne de luat în seamă, cum ar fi onoarea națională ori religioasă rănită, umilirea militară, teama de marginalizare culturală ori de înfrângere economică, dar mai cu seamă imensa

povară a sărăciei, în care demnitatea civică este aproape inexistentă. Deși diverse, deoarece provin din surse variate, formele discursului anti-american se pot cuprinde într-o ordine comună, fie și pentru că imagologia lor arată o Americă fictivă, distorsionată intențional și programatic, iar bătaia cu această fantomă ce bântuie lumea, America tirană, creată din frustrările ori chiar din ura față de America, este decisivă pentru a izgoni definitiv *cealaltă* Americă.

Discursul anti-american urmărește în primul rând diminuarea autorității morale a SUA, subminarea încrederii în rolul lor de lider global, disuadarea motivației ce susține acțiunile guvernului american. Un al doilea scop constă în acuzarea americanismului ori americanizării ca formă de „imperialism” cultural manifest prin pauperizarea simbolurilor culturale ale unor state și națiuni. În același pachet de probleme ar intra și aspectele democrației americane, libertăților civice, drepturilor omului, ș.a.m.d., privite de mulți actori ai scenei internaționale drept ingerințe în treburile interne ale unui alt stat. Un al treilea culoar al anti-americanismului este cel al dorinței de a stopa globalizarea, caz în care se confundă intenționat procesul de globalizare economică și culturală cu cel de americanizare, pentru a culpabiliza America pentru recesiunea mondială, nivelare culturală, ori simplamente pentru folosirea limbii engleze ca lingua franca. Privite într-o relaționare schematică, cele trei rețe ale anti-americanismului încearcă să delegitimeze prezența americană în lume, considerând-o drept formă a unei satelizări militare, economice, politice ori culturale.

Avertismente „prietenеști” de acest tip nu sunt desigur noi, deși o nouitate există totuși în formulările de azi ale discursului anti-american, și anume că utilizatorii acestuia pretind scadența în rezolvarea unor procese politice complicate, cum este cel din Orientul Mijlociu, în cele ecologice cum este încălzirea globală, ori în resuscitarea economiei mondiale. Paradoxul noutății în discursul anti-american este acela că fiind „slavă” a unei ideologii politice învechite, se acomodează, și adesea reușește, cu renașterea religiosului, mai ales al celui islamic. Urmărind o răsturnare de proporții pe scena internațională, o reeașare „dreaptă” a tuturor raporturilor internaționale, discursul anti-american amână de fapt mereu momentul adevărului, în căutarea de noi dovezi, probe, mărturii. Această *serializare* a argumentelor în discursul anti-american ține loc de o filosofie a sa, iar narativitatea (ca de altfel a oricărui discurs) îl face relativ popular, mediativ dar în cele din urmă inefficient. În acest loc, acolo unde emoționalitatea discursului anti-american nu a reușit să implementeze acțiunea dorită, intervine componenta militantă, fanatică, decidând cu o clipă mai devreme decât toți cei care vehiculând formulele anti-americanice, nu se gândeau totuși la nici o acțiune propriu-zisă, cu atât mai mult la una criminală. Dacă destabilizarea încrederii în SUA ca factor al democratizării și liberalizării va elimina, să presupunem, prestigiul politic și militar al puterii care în secolul 20 a fost învingătoare a două războaie mondiale și a unuia rece,

fixând de termenii păcii cel puțin pentru Europa și Orientul Îndepărtat, paradoxul discursului anti-american poate continua cu absența noțiunii de pace, ceea ce ar însemna ca lumea să plonjeze într-o formă de utopie medievală, cea a războiului religios (ori nu, pentru a-l parafraza pe André Malraux).

Ca democrație liberală, America s-a sprijinit mai devreme ori mai târziu pe criticile care i-au fost adresate, deosebind totuși, chiar dacă nu imediat de la Declarația de Independență, ceea ce poate fi un discurs critic de unul anti-american. Valorile culturii americane au promovat cu vigoare și promptitudine opiniile critice, făcând din competiția de idei atracția republicii americane. Un observator comun poate vedea că în evoluția gândirii intelectuale americane, formele naționalismului de pildă dispar mai repede decât în Europa, iar „destinul manifest” ori excepționalismul american au primit replica din partea americanilor înșiși cu mult înaintea altora. Nu credem că este o exagerare să spunem că datorită spiritului revoluției americane lumea arată altfel, poate mai liberă, mai democrată, mai prosperă, iar dacă dreptul de a rămâne ignorant în chestiuni de libertăți civice și de societate civilă este poate o dilemă antropologică, din punct de vedere cultural și politic este inacceptabil să încurajăm ca ignoranța să distrugă într-o bună zi civilizația umană. Dacă americanismul a fost exportat în dauna ființei naționale a altor popoare, atunci cum poate fi caracterizat efectul colonizărilor succesive europene, exersate de britanici, francezi, germani, olandezi, spanioli, portughezi? Dar cel al rusificării ori sovietizării de după cel de al doilea război mondial? Departe de a încerca o concluzionare într-o temă de mare anvergură și actualitate, credem că discursul anti-american în forma actuală pune în lumină mai multe elemente care pot constitui surse ale unui sinteze viitoare. În primul rând, un asemenea discurs se naște dintr-o formă reactivă cuprinsă în chiar procesul de globalizare, în care preponderent devine factorul local, regional, de pildă, identitatea confesională și nu cea civică. În privința identității, discursul anti-american demonstrează modelul răspândit al identităților duble, în care cea religioasă este proeminentă. Societatea civilă nu numai că nu este un țel, dar nu poate fi dorită datorită tradiției puternice a comunității de clan, familie, trib, în care autonomizarea individului este respinsă ca eșec axiologic și dramă personală. Discursul anti-american mai probează ideea că deși se inspiră din tezaurul religios al Islamului, militantismul Islamic este totuși secular, devreme ce vrea să instaureze dacă nu o putere, atunci o dreptate islamică, ceea ce a căutat secole de-a rând seminația utopiștilor și misionarilor creștini. Dreptate prin iubirea lui Dumnezeu, și nu iubirea lui Dumnezeu prin fiecare act de dreptate. În cele din urmă, vrând să „zmulgă” masca Americii, discursul anti-american nu face decât să creeze una falsă.

Un dicționar necesar

■ Horia Lazăr

LIGIA-STELA FLOREA (coord.), IOAN BACIU,
DORINA ROMAN
*Dicționarul verbelor franceze. Construcții, flexiune,
contexte, sensuri*
Cluj, Editura Dacia, 2003

Așa cum în istorie listele dinastice și genealogice preced primele anale și cronici, în lexicografie glosarele sînt anterioare dicționarilor. În limba franceză însă, curios, cuvîntul *glossaire*, moștenit din latina tîrzie, apare pentru prima dată în texte doar în 1664, deși pare a fi circulat deja în secolul al XVI-lea; cuvîntul *dictionnaire* în schimb, de origine medievală, e utilizat curent în vremea Renașterii. Astfel, în 1539, Robert Estienne, umanist, tipograf, traducător și editor, publică un *Dictionnaire français-latin*. Pe atunci, un „dicționar” era strict bilingv, cum ne-o indică chiar titlul lucrării lui Estienne, în timp ce dicționarul numit astăzi „de limbă” era desemnat prin cuvîntul *thesaurus*.

În cultura franceză, redactarea dicționarilor a constituit, încă de la crearea Academiei Franceze (1635) o prioritate absolută. Proaspăta Academie și-a definit imediat vocația: cultivarea limbii și ridicarea ei la înalte virtuți literare, în primul rînd prin elaborarea cît mai rapidă a unei gramatici și a unui dicționar. Opera gramaticală i-a fost încredințată lui Vaugelas, care în 1647 a scos de sub tipar *Remarques sur la langue française*, în vreme ce cohorta academicienilor a produs, ceva mai tîrziu, un dicționar pe care Antoine Furetière, romancier și academician el însuși, l-a completat cu fișe de cuvinte tehnice și practice, lucrarea apărînd în 1690 sub titlul de *Dictionnaire universel*.

În secolul al XVIII-lea, filosofii și savanții epocii Luminilor redefinesc proiectul clasic de dicționar, sub influența confracților lor englezi. Astfel, dicționarul de limbă, „universal”, devine unul „enciclopedic”, regrupînd nume comune și proprii într-o întreprindere faraonică pentru acea vreme, greu de susținut financiar, al cărei rezultat a fost *Encyclopedie*, cu neobosiții ei animatori d'Alembert și, îndeosebi, Diderot: 17 volume de text și 11 volume de planșe, publicate între 1751-1772. În sfîrșit, secolul al XIX-lea, pozitivist și totodată pragmatic, e epoca în care dicționarul de

limbă, ca și cel enciclopedic, își precizează specificul și autonomia. Primul e ilustrat, în Franța, de vestitul *Dictionnaire de la langue française* al lui Emile Littré (publicat între 1863-1872), în vreme ce Pierre Larousse, pedagog și editor, face să apară un ambițios *Grand Dictionnaire universel du XIXe siècle*, replică la opera lui Furetière și totodată „sumă” a cunoștințelor epocii.

Dicționarul verbelor franceze apărut recent la editura Dacia e rezultatul strădaniei a trei remarcabili profesori de gramatică și lingvistică franceză ai Facultății de Litere din Cluj. Ligia Florea a asumat coordonarea eforturilor autorilor: ea însăși, regretatul Ioan Baciu, decedat fulgerător la puțin timp după apariția dicționarului, și Dorina Roman. Oameni de bibliotecă și de teren, specialiști cunoscuți și apreciați în domeniile lor de cercetare și în același timp fini cunoscători ai dificultăților de predare și de însușire a limbii franceze, cei trei autori reînnoadă, în lucrarea lor, vechea tradiție culturală franceză care combină, pentru cunoașterea și stăpînirea unei limbi, exigențele dicționarului și cele ale gramaticii, aceasta din urmă amplu deschisă asupra nevoilor cotidiene ale practicării limbii în cauză. Avem de-a face, de fapt, cu o listă alfabetică ce numără aproximativ 3000 de verbe repetate în construcții specifice, cărora li se evidențiază particularitățile de flexiune și care sînt replasate în contexte variate ce pun în lumină un bogat eventai de sensuri: modalitate de a trata informația în același timp modernă și complexă, care face din *Dicționar* un instrument de lucru prețios, aflat la intersecția gramaticii cu lingvistica și a semanticii cu pragmatica și traductologia.

Masivă, lucrarea universitarilor clujeni e precedată de o detaliată prezentare a coordonatoarei și, oportun, de un tabel al simbolurilor utilizate, precum și de alfabetul fonetic al limbii franceze. Corpul dicționarului propriu-zis, ce se încheie la pagina 667, e urmat de o tabelă exhaustivă a modelelor de conjugare a verbelor, schematizată în 61 de tipuri, la care face trimitere fiecare articol.

Acest gen de dicționar nu e o noutate absolută pentru cititorul român familiarizat cu problemele limbii franceze. În 1978, Ovidiu Frînculescu publica la editura Albatros un *Dicționar al verbelor franceze cu construcțiile lor specifice* (496 de pagini), republicat în 1984: o lucrare incontestabil merito-

rie, rezumînd stadiul cercetărilor asupra limbii de la acea dată și care, în spiritul acestora, reprezintă o abordare preponderent gramaticală a verbului. Elementul de originalitate adus de *Dicționarul* pe care-l recenzăm constă în combinarea perspectivei morfo-sintactice cu cea lexical-semantice și, în sfîrșit, cu o a treia, în care semantica întîlnește practica traducerii: opțiune novatoare datorată asimilării ultimelor cercetări de lingvistică și vizibilă chiar în punerea în pagină a articolelor, mai precis în dispunerea acestora pe trei coloane.

Coloana din stînga e un inventar morfo-sintactic al construcțiilor în care intră verbul analizat în articol; cea mediană o ilustrează pe prima printr-o serie de contexte, făcînd să converge criteriul lexical și cel semantic, cu menționarea sensurilor familiare și populare, acolo unde e cazul; în sfîrșit, coloana din dreapta dă traducerea contextuală a verbului în cauză. Pentru a da un exemplu, verbul *arroser* e semnalat în patru construcții gramaticale: prima cu trei contexte, a doua cu cinci iar ultimele două cu cîte două fiecare (ex. *cette plante s'arrose rarement* = „a se stropi”; *ce succès s'arrose*, fam. = „a se sărbători”, p. 73). Dacă între construcția morfo-sintactică și nivelul contextual lexical avem deseori o adecvare transparentă prin mijlocirea unei pertinente mental-semantice (vizualizînd sintagmele: *arroser l'ennemi de grenades*, *arroser le repas de vin blanc* și *arroser le journaliste d'une grosse somme*, fam., avem o imagine constantă: cea a unui obiect adăugat unui altuia, eterogen față de acesta și nu întotdeauna indispensabil funcționării ansamblului), lucrurile se schimbă atunci cînd contextual, el însuși determinat gramatical, produce sensuri ce intră în dinamica generală a unui text sau în cea a traducerii. Aici, sensurile selectate de context se deschid într-o bogăție metaforică surprinzătoare, a cărei recuperare prin traducere devine adesea dificilă. Cum să traducem *arroser son café de cognac*? Prin „a-și stropi cafeaua cu coniac”, „a-și lungi cafeaua cu coniac” sau pur și simplu, prozaic, prin „a pune coniac în cafea”?

O calitate deloc neglijabilă a *Dicționarului* echipei clujene e prezența, în sîmul articolelor, a unui însemnat număr de sensuri familiare și populare (aproximativ a șaptea parte din total pentru literele A, D și L, de exemplu). În funcție de verbul prezentat, ponderea acestor sensuri e uneori sporită: 5 din 11 la verbul *arroser*, 6 din 6 la *dégringoler*, 3 din 3 la *lanterner*, 5 din 9 la *lécher*, 5 din 7 la *louper*. dovadă a interesului autorilor pentru limba vie și pentru aspectul ei oral.

Cărui public i se adresează dicționarul? În primul rînd specialiștilor, elevilor și studenților care sînt la curent cu problemele verbului în limba franceză sau care doresc să-și aprofundeze cunoștințele în domeniu; apoi, oricărui cititor cu un nivel mediu de limbă dornic să poată consulta, rapid și eficient, un instrument de lucru ușor de manevrat și de plasat într-un raft de bibliotecă; în sfîrșit, traducătorilor, care pot utiliza coloana a treia ca pe un mic dicționar de sinonime: un public prin urmare deschis și potențial numeros, care nu are decît de profitat consultînd, în clipe de studiu febril sau în răgazul unei lecturi plăcute în limba franceză, un aparat intelectual de cea mai bună calitate.

„Năzuința spre estetic a fost prezentă în tot ce am scris”

– *Domnule Mircea Oprea, cine primează, în momentul de față, în viața dumneavoastră: scriitorul sau diplomatul?*

– Depinde de unde privești, iubite domnule Azap. Mi-e greu să fac o separare și o ierarhizare a muncii/muncilor mele de acum. Proiectele aflate în plină derulare în instituția pe care o conduc la Budapesta pretind să le rezerv cea mai mare parte din timp. Rămân, totuși, marcat de o realitate biografică indiscutabilă: scriitor sunt de vreo patru decenii, așadar – boală lungă și grea, iar în diplomația culturală, chiar dacă aflat la a doua misiune, am împlinit abia trei ani. Prin forța lucrurilor, deci, am rămas scriitor și după angajarea mea în Externe. Printre ostenele zilei, fac tot ce se poate pentru ca uneltele creației să nu ruginescă. Există câteva proiecte literare pe care le dezvolt în continuare, fiindcă le văd incluse firesc într-o operă ce mi se potrivește și mă exprimă prin ansamblul fațetelor ei. E adevărat că public mai rar ca odinioară. Nu văd nici o tragedie în asta, dacă până la urmă ajung să-mi editez cărțile așa cum mi le doresc. Dau un exemplu: în ultimul an am redactat un text despre postmodernismul SF – închipuie-ți că există și așa ceva – și pe care l-aș fi putut tipări mult mai ușor sub forma unui volumaș independent, adăugând astfel în raft încă o carte. Am preferat să introduc materialul nou, sub forma unui capitol aparte, în ediția a doua a *Anticipației românești*. Aceasta din urmă are peste 600 de pagini și pretinde editorului un foarte serios efort financiar. Prin urmare, cartea a mai întârziat. Am informații că apare chiar în aceste zile. E un argument că scriitorul nu se neglijează, după cum și diplomatul cultural își face, cred, în felul său datoria.

– *Ce înseamnă directoratul Centrului Cultural Român din Budapesta? Cum sunt relațiile româno-maghiare văzute din perspectivă culturală? Cât influențează politicul aceste relații?*

– O precizare: instituția pe care o conduc s-a numit Centru Cultural al României, și nu întâmplător. Presupun că s-a prevăzut eventualitatea ca și alte instituții înființate în spațiul ungar să dozească să se numescă așa cum ai ortografiat dumneata în întrebare. Este ceea ce s-a și întâmplat: la Gyula funcționează deja un Centru Cultural Român, organizat de minoritatea românească de acolo și care este, totuși, altceva decât instituția oficială a statului nostru. Din câte știu, și în proiectele de reorganizare a Fundației Gojdu figurează perspectiva de înființare a unui Centru Cultural Român la Budapesta, chiar în clădirile, astăzi încă ruinate, ale proprietății respective. Presupun că, mai devreme sau mai târziu, ideea va prinde contur. Iată, deci, încă un argument pentru o denumire în spiritul exactității. Patronată de București, instituția noastră nu trebuie confundată cu niște inițiative particulare.

Trebuie să adaug acum că și acest nume, de Centru Cultural al României, ni s-a schimbat de curând. Odată cu intrarea în vigoare a Legii Institutului Cultural Român, centrele din străinătate au primit la rândul lor denumirea și rangul de institute. Există motive să credem că asta va însemna, în timp, o benefică reconstrucție operată la nivelul proiectelor de diplomație culturală,

dar și ca ajustare a schemei de personal spre a putea răspunde unor sarcini mai ambițioase. Nu e tocmai plăcut să spun că, deocamdată, tot ce se organizează și se desfășoară aici stă în seama a doi diplomați și un intentent-sofer. Cam puțin, nu-i așa? Directoratul instituției presupune, în consecință, și muncă de concepție, și eforturi de organizare, și execuție practică, și un întreg morman de corespondență, rapoarte, sinteze, propuneri, invitații, răspunsuri la oferte, colaborări inter-instituții, contracte privind sediul și serviciile necesare – o birocrație nu tocmai de nedescris, dar apăsând greu pe umerii puținilor angajați de acum. Sigur, nu îndrăznesc să sper că și Institutul Cultural al României de la Budapesta va avea între 40 și 60 de angajați, ca Institutele Italian, Francez, Goethe Institut și British Council. Mi-aș dori însă ca forul tutelar prin lege, Institutul Cultural Român de la București, împreună cu Ministerul Afacerilor Externe, să găsească o soluție de personal prin care activitatea noastră, amplificată și îmbunătățită în conținut, ar ajunge în chip mai eficient la publicul destinat.

Mă întorc la prezent, fiindcă pe acesta îl vedem relativ clar, în vreme ce arhitectura de viitor a diplomației culturale mai rămâne, deocamdată, pe planșetele altor foruri. Cu puținul ce ne stă la dispoziție, am reușit câteva lucruri importante. Mai întâi, o creștere numerică a activităților, ajunse, de la una singură pe lună, la patru sau chiar mai multe, fiindcă unele manifestări complexe ocupă adesea două zile consecutive în săptămâna când le planificăm. A crescut diversitatea, dar și nivelul valoric al acestor acțiuni. Am bucuria să constat că destui oameni competenți în domeniile lor au răspuns invitațiilor mele, permițându-ne să prezentăm în capitala ungară aspecte ce onorează fața culturală a României contemporane. Mai mult, am reluat niște proiecte mai vechi, din prima mea misiune, între care un program de promovare a unor manifestări culturale din ținuturile românești mai îndepărtate de granița cu Ungaria. Dacă prin 1998 budapestanii au fost martorii Zilelor Constanței, apoi ai Zilelor Nemțene, în anul care a trecut de la revenirea mea am susținut cu destul succes Zilele Iașului, ale Giurgiului și alte manifestări asemănătoare. Nu e vorba, aici, de o „discriminare pozitivă” în favoarea orașelor și județelor de dincolo de arcul carpatic, fiindcă în această toamnă avem programate și manifestări complexe din Transilvania: Satu-Mare, Sălaj, ca și un număr de expoziții, concerte, spectacole punctuale, reprezentând personalități, artiști și formații de pe întreg teritoriul țării. Avem ce arăta și, în aceste condiții, Institutul nostru s-a putut lansa într-un parteneriat, profitabil pentru imaginea României, cu alte instituții culturale, ungare sau europene, dintre cele acreditate la Budapesta.

Chiar dacă m-am lungit puțin, nu vreau să las celelalte întrebări fără răspuns. Revenit în această a doua misiune budapestană, constat, prin comparație, o reală îmbunătățire a relațiilor româno-maghiare, și nu doar sub aspect cultural. Aici, în cultură, lucrurile sunt mai simple și mai limpezi. Publicul care vine la manifestările noastre este, cred, mai puțin contaminat de prejudecăți politice și în bună măsură prevenit asupra valorilor pe care i le oferim. Unii sunt români din Ungaria, alții sunt maghiari strămutați din țara noastră la

■ *Mircea Oprea*

Foto: Anca Oprea

Budapesta și care au reluat bucuroși contactul cu cultura spațiului în care s-au format. Există apoi, între musafirii noștri, unguri autohtoni care nu cunosc limba română, dar au avut ocazia să descopere unele aspecte originale ale culturii românești. Dar, să zicem că mentalitățile culturale reprezintă un caz special. Constat, însă, că și în societate s-au produs mutații de care politicul, evident, nu este străin. Nu vreau să afirm că ideile ultranaționaliste au pierit, ori nu mai acționează, în Ungaria ca și la noi. Mai sunt și formații politice care le exploatează în scopuri electorale. Am, totuși, convingerea că discursul lor a slăbit, iar ocaziile de a-l promova sunt mai rare. Asta și din cauză că ecourile, susținerea publică a naționalismului vindicativ e, față de contextul anilor '90, în regres. Faptul că ambele țări se îndreaptă în aceeași direcție, europeană, pare să fie tot mai clar cetățeanului de rând. E hazardat să spun că prejudecățile istorice se lasă curățate din minți cu ușurință. Când protestează public împotriva Trianonului, organizatorii reușesc întotdeauna să adune câteva sute de persoane dispuse să se agite la gardul ambasadei române, dar nu zeci de mii, ca odinioară. Uite, să-ți povestesc o întâmplare. Conduceam, la un moment dat, niște prieteni din țară prin cunoscuta Piață a Eroilor (și a Mileniului ungar), năpădită de turiști spanioli și germani. Confundați cu aceștia de o bătrânică știrbă, îmbrăcată la fel de modest ca săracii de pretutindeni, am avut surpriza să fim întrebați, în momentul când s-a lămurit asupra naționalității noastre, „când au *ăia* de gând să le dea odată înapoi Ardealul?”. Am înțeles însă destul de repede că pe ea o interesa să ne vândă niște împletituri făcute în casă, existența ei zilnică având mai degrabă tangențe cu acestea, decât cu sloganurile naționaliste rutiniere. Iată, Caragiale e mare peste tot în lumea asta, dar nu cu politică în stil Efimița și conu' Leonida se face astăzi politică modernă. Faptul că am fost primiți în NATO spune multe și unguilor, iar intrarea noastră în Uniunea Europeană, lângă ei și ceilalți, va limpezi lucrurile complet. Au să se schimbe inevitabil niște mentalități. Și la noi, și la ei. Așa cum, la Cluj, mă înțeleg foarte bine cu familia maghiară care îmi este vecină de scară, ne vom trezi cu toții, români din România și unguri din Ungaria, vecini de scară în Blocul European,